

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

ROZDÍLNÉ POJETÍ EXISTENCIÁLNÍ FILOZOFIE ALBERTA CAMUSE A JEANA-PAULA SARTRA A JEJÍ HISTORICKÝ KONTEXT

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7105R056 – Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Daniela Šanovcová**
Vedoucí práce: Mgr. Vít Bartoš, Ph.D.

Tento list nahradte
originálem zadání.

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat všem, kteří mi byli při práci nejen jak nápomocní. Především vedoucímu práce Mgr. V. Bartoovi, Ph.D.

Anotace

Tématem této bakalářské práce je rozdílné pojetí existenciální filozofie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra a její historický kontext. Práce pojednává o existencialismu jako jednom z nejvlivnějších proudů novodobé filozofie. Rozebírá hlavní myšlenky filozofie existence, její podstaty a soustředí se především na její pojetí z pohledu Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra.

Práce je rozdělena do jednotlivých kapitol a podkapitol. V první části se zabývá obecnými principy filozofie existence, jejím vývojem a prvními představiteli. V hlavní části jsou analyzovány jednotlivé existenciální myšlenky a názory obou francouzských filozofů, jejich podstaty a postupný vývoj v průběhu života. Součástí této analýzy je také rozbor některých známých literárních děl obou představitelů, ve kterých jsou ilustrovány jejich hlavní filozofické principy. Poslední část pojednává o vztahu Camuse a Sartra k marxismu a dotýká se pojmu transcendence v rámci existencialismu. Závěrem stanovuje hlavní rozdíly mezi myšlenkami obou francouzských filozofů.

Klíčová slova

existenciální filozofie, existencialismus, filozofie existence, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, člověk, filozof, smysl, život, absurdita, existence, svoboda, cíl, Bůh, existovat

Annotation

This thesis deals with the different conception of existential philosophy of Albert Camus and Jean-Paul Sartre and with its historical context. The work concerns itself with existentialism as one of the most influential stream of modern philosophy. It analyses the main concepts of existential philosophy, its beginnings and it focuses mainly on its conception from the point of view of Albert Camus and Jean-Paul Sartre.

The thesis is divided into particular chapters and subchapters. The first part is concerned with general principles of existential philosophy, with its development and its first representatives. The main part analyses the main existential ideas and opinions of both of the French philosophers, their beginnings and progressive development in the course of life. The analysis of some of the well-known literary works of both representatives forms an integral part of the theses, where the main philosophical principles are illustrated. The last part treats the relationship of Camus and Sartre to Marxism and it touches the concept of transcendence within existentialism. The conclusion determines the main differences among the thoughts of both of these French philosophers.

Key words

existential philosophy, existentialism, philosophy of existence, Albert Camus, Jean-Paul Sartre, human, philosopher, sense, life, absurdity, existence, freedom, aim, God, to exist

Obsah

Úvod	8
1 Úvod do existencialismu	10
1.1 Obecná charakteristika existenciální filozofie	10
1.2 Doba, kdy vznikala existenciální filozofie	11
1.3 P edch dci existencialismu	12
1.3.1 Martin Heidegger	13
1.3.2 Sören Kierkegaard.....	14
1.3.3 Gabriel Marcel	16
2 Jean-Paul Sartre.....	17
2.1 Jean-Paul Sartre jako lov k.....	17
2.2 Jean-Paul Sartre jako filozof.....	20
2.3 Jean-Paul Sartre a jeho dílo	22
2.3.1 Nevolnost, Ze	22
3 Albert Camus.....	28
3.1 Albert Camus jako lov k	28
3.2 Albert Camus jako filozof	29
3.3 Albert Camus a jeho dílo	31
3.3.1 Cizinec, Mor	31
4 Sartre, Camus a marxismus.....	39
5 Existencialismus a transcendence.....	43
6 Sartre vs. Camus.....	45
Záv r.....	48
Seznam pouffitých zdroj	49

Úvod

Filozofie doprovází člověka od dob antického světa, kdy se člověk vyvíjel ze svého mytického základu a začal přemýšlet. Odmítl se spokojit s mytologií, která mu dosud poskytovala předem dané odpovědi na ješitné otázky. Již nechtěl přemýšlet podle stanovených vzorů, ale toužil se stát aktérem svého života. Jelikož se tedy filozofie zrodila v okamžiku po pádu džinnů, a jako první se začala ptát po právech, podstatě a děle sledcích svého existujícího a odmítala mytologické odpovědi, je považována za matku vědecké filosofie. Právě z filozofie se zrodily vědecky humanitní i empirické vědy.

Od dob antického světa prošla filozofie řadou proměn a modifikací, a už se to týká metodologie, i předmětu zkoumání, a tak vznikají stále nové filozofické směry, které buďto předešlé rozšiřují, kritizují, nebo přecházejí se zcela novou teorií. Jedním z nejnovějších a nejaktuálnějších filozofických proudů je tzv. existencialismus, jenž patří mezi přední směry novodobé filozofie a za jeho nejvýznamnější představitel se považují francouzští intelektuálové Albert Camus a Jean-Paul Sartre. Existencialismus se zabývá člověkem jako individualitou, otázkou jeho života a smrti, tím, co se bezprostředně týká každého z nás, a to je důvod, proč jsem si vybrala právě toto téma.

Ve své práci se pokouším vystihnout rozdíly existenciální filozofie Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra. Nejprve se zabývám existencialistickou filozofií obecně, snažím se postihnout její základní principy, které jsou vlastní věm existencialismu, a vysvětlím, čím se daný směr zabývá. Dále se snažím popsat atmosféru doby, v níž existencialismus vznikl, stručně představit jeho předchůdce a zakladatele a jejich jednotlivá pojetí filozofie existence. V druhé a třetí části práce se soustředím na Alberta Camuse a Jeana-Paula Sartra. Nejprve se na začátku okrajově zabývám jejich životem a poté podrobněji analyzuji jejich filozofii. Jelikož je pro existencialisty specifické, že své myšlenky ilustrují mimo jiné ve svých románech a novelách, rozhodla jsem se pro analýzu jejich známých beletristických děl, a ukázat tak existencialistické myšlenky, které do nich Camus se Sartrem promítli.

V následujících kapitolách se věnuji vztahu existencialismu a marxismu, věm otázkou týkající se přístupu Camuse a Sartra k socialistické ideologii a jeho postupnému vývoji. Dále se zmíním o dělefitém pojmu transcendence a jeho pojetí v Camusově a Sartrově filozofii a nakonec stavím oba filozofy proti sobě, kdy se snažím vystihnout základní rozdíly v jejich myšlenkách.

Jako hlavní zdroje pro svou práci jsem použila odbornou literaturu autorů, kteří interpretují jednotlivá filosofická pojetí existencialistů, zejména knihu od J. Kossaka, M. Petříka, J. Novozámské a R. Garaudyho. Na jejich základě jsem mohla sepsat první část své práce. Nejdelší informace jsem však získala z knih samotného Camuse a Sartra, jež byly pro celkovou práci rozhodující.

1 Úvod do existencialismu

1.1 Obecná charakteristika existenciální filozofie

Existencialismus je směr myšlení, který není systematicky jednotný. Nelze zde mluvit o uceleném souhrnu názorů, jelikož i u samotných představitelů filozofie existence se setkáváme s různými interpretacemi samotného směru, lze však vytyčit několik myšlenkových konstrukcí, které jsou pro všechny interpretace existencialismu společné. Je to především soustředění se na individuální otázky smyslu života, jako je zodpovědnost, rozhodování, vina, ale i vztah člověka ke smrti. Představitelé tohoto směru se tedy zaměřují na analýzu konkrétního života jedince, upřednostvují individualismus, jelikož právě prostřednictvím něho lze dojít ke skutečné pravdě, k autentické skutečnosti. Představitelé existencialismu jsou tedy především filosofové, nejedlejší je subjektivita konkrétního individua, osoba, která si je v domě sama. Dalším východiskem existencialistů je skutečnost, jež poukazuje na odpovědnost každého jedince za to, čím nebo kým se v životě stane. Člověk se totiž utváří během života, stává se souhrnem svého jednání, jeho existence předchází esenci. S tím souvisí i naprostá odpovědnost člověka za svůj život. Nelze se vymlouvat na nějaké univerzální zákony, normy. Co je dobré a krásné, o tom jedinec rozhoduje sám, sám vytváří své hodnoty. Nemůže svalovat vinu za své činy na někoho jiného, a dokonce ani na okolnosti, které se zdají být zcela náhodné a na samotném člověku nezávislé. I přes dříve kladený nárok na individualismus pracuje existenciální směr myšlení s faktem poukazujícím na důležitost společenské existence, nelze existovat mimo ni. Člověk vždy existuje ve vztahu k druhým lidem, a to ze dvou pohledů. Určitým způsobem se na druhé dívá a jiným způsobem je viděn oči druhých. Z toho vyplývá následující problém, jímž se existencialisté také zabývají. Je to problém vztahu mezi lidmi, kdy jedinec, s nímž navazuje vztah, potvrzuje sám sebe pomocí toho, že na něj pohlíží jako na věc, jako na pouhý předmět. Takto u člověka vzniká pocit osamělosti, pocit naprosté prázdnoty.¹

Jednou z hlavních charakteristik filozofie existence je její pevná spjatost s tzv. fenomenologií. V podstatě lze říci, že ten, kdo se považuje za existencialistu, je zároveň fenomenologem. To samozřejmě není pravidlem, například u Alberta Camuse to tvrdit nelze, ale ve většině případů to tak je. V rámci existencialismu se

¹ KOSSAK, J. Existencialismus ve filozofii a literatuře. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978. S. 38-41.

fenomenologie vztahuje k samotné existenci, resp. je tím, co zkoumá šnit ní strukturu existence.²

Existenciální filozofie je mezi ostatními sm ry velmi specifická, mj. tím, že její myšlenkové konstrukce jsou oblíbené u spisovatel , a to nejen u těch, kteří se zároveň považují za existencialisty. Setkáváme se s ní tedy velmi hojn ě v literatu e, v próze i poezii. Existencialismus si je s um ěním, p edevším s literaturou, velmi blízký, proto že právě spisovatelé se mnohdy soust edí na konkrétní individuum, na konkrétní život, existenci a provád ějí její analýzu. Zvlášt ěností na tomto sm ru filozofie tedy je, že kdo je existencialistou, je v t ěm zároveň i spisovatelem, i když si to t eba nechce ani p iznat a hlásá, že nepat ěří k žádnému sm ru.³

1.2 Doba, kdy vznikala existenciální filozofie

Existenciální filozofie se rodila v dob ě, kdy sv ětem hýbaly velké události, jejichž d sledky se staly impulsem pro zrod této nové filozofie existence. žádný myšlenkový sm ěr, ideologie, sloh apod. nevzniká z ni ěho nic, ale všechny tyto společenské projevy má na sv ědomí obecný charakter dané doby, celospolečenská nálada vycházející z významných událostí. A díky t ěmto vliv ěm se zrodil existencialismus, jako reakce na to, co se tehdy ve sv ět odehrávalo.

Na p elomu 19. a 20. století se sv ět postupn ě stával pln ě technizovaný. Technika usnad ňovala lidem práci, dávala jim více volného asu, a tak byla oslavována. Po n jaké dob ě si v ěak lov k za al uv domovat svou sílu, jífl díky technice disponoval, svou vládu nad p řírodou. Z tohoto uv dom ění si své moci lov ku za alo docházet i to, že právě s technikou má ve svých rukou (alespo ňáste n ě) i svou existenci, záleží jen na jeho rozhodnutí, jak se svou existencí naloflí. Z toho vyplývá i jeho absolutní svoboda a odpov ědnost v rozhodování nejen o sv ěm život ě, ale i o život ě ostatních.⁴

Nebyla to pouze technika a její rozvoj, jeff podnítila vznik nové filozofie. Ale byly to i jiné faktory oné doby, mezi které nepochybn ě pat ěí dv ě sv ětové války, velká hospodá ská krize z konce 20. let, ideologické, národnostní i t ědní boje a povále né formování sv ěta, který se v podstat ě rozd ělil na dv ě ásti. Tato vyhrčená epocha

² ANZENBACHER, A. Úvod do filosofie. 2. uprav. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X. S. 137.

³ ERNÝ, V. První a druhý se-ít o existencialismu. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. S. 27, 28.

⁴ ANZENBACHER, A., pozn. 2.

lidských d jin vyvedla spole nost z omylu. Afl do t chto událostí lidé v ili v prosperitu, v ur ité hodnoty a morálku. Najednou se v-e zhroutilo. Spousta lidských flivot se dostala do velké krize. Lidé se ocitali osamocení a topili se v problémech. Byli bez cíl , bez nad je. V-ichni se snaffili najít n jaké východisko z této krize, n jaké e-ení, pomocí n hofl by v-e dokázali p ekonat. Práv v takovéto celospole enské zku-enosti, jefl se nevyhnula tém níkomu, nalezneme ko eny existenciální filozofie.⁵

Existencialismus se stal výrazem d jinných událostí z první poloviny 20. století, událostí, které výrazn ot ásly lidskými flivoty. Zájem o tento nový filozofický sm r se rychle í il díky tomu, fle se existencialismus soust edí na krizové situace lov ka, zabývá se jeho utrpením a hledá východiska, jimifl by se z útrap mohl jedinec dostat. Z d vodou aktuálnosti témat, jakými se nová filozofie zabývala, se stala díla existencialist jedn mi z nejvyhledávan j-ích. Práv krizové situace oné doby rozkryly pravdu o tom, jak je v-echo k ehké a nestabilní, v etn lidské existence, odhalily nedokonalost lov ka, jeho pomíjivost a snadnou nahraditelnost, p edev-ím se stalo intenzivn j-í v domí nutné smrtelnosti.⁶

Filozofie existence se utvá ela ve spole enské a d jinné krizi, v nífl se octl i Sartre a Camus. V p ípad Francie a obou francouzských filozof bylo d leflitým zlomem hnutí odporu, jehofl se Sartre a Camus osobn zú astnili. Byli sv dky zatýkání, mu ení a zejména smrti, která postihovala jejich spoluob any kaflký den. Pro oba filozofy (ale nejen pro n) je tedy p ízna né, fle se ve svých dílech a my-lenkách zaobírají vlastní dobou, ve které flili. Jejich hlavním p edm tem uvaflování byla tragédie spole nosti, jejich národa, ale i hrozba pro celou Evropu, jefl p iná-ely války a úpadek morálky.⁷

1.3 Předchůdci existencialismu

Zamyslíme-li se nad tím, kde a kdy se objevily první náznaky toho, emu dnes íkáme existencialismus, filozofie existence i existenciální filozofie, dojdeme k záv ru, fle bychom se museli ohlédnout o mnoho tisíc let zpátky v na-í historii. A uv domíme-li si, fle v podstat kaflký z nás v pr b hu svého flivota p emý-ílí o svém

⁵ GARAUDY, R. Perspektivy lov ka. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964. S. 11 ó 14.

⁶ SOLOVJOV, E. J. Existencialismus. In: MITROCHIN, L. N., aj. Burfloazní filozofie 20. století. 1. vyd. Praha: Svoboda ó Pravda, 1977, s. 234 ó 280. S. 235 ó 237.

⁷ NOVOZÁMSKÁ, J. Existoval existencialismus? 1. vyd. Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80- 7007-108-7. S. 7 ó 15.

pobývání na tomto světě, o jeho smyslu, tak si možná někdo pomyslí, že existencialisté jsou v podstatě v-ichni. Avšak skuteční existencialisté jsou intelektuálové, kteří se problémem existence zaobírají systematicky a snaží se najít východiska z problémů souvisejících s lidským životem. Proto první opravdová existenciální témata rýsující se do uceleného nového směru filozofie mají své kořeny až na přelomu 19. a 20. století, především pak ve dvacátých a třicátých letech 20. století.

Hlavním tématem této práce je sice filozofie dvou Francouzů, J. P. Sartra a A. Camuse, ale pro obecnější kontext považují za důležité zmínit i některé jejich předchůdce i současníky a určitě významnějších stručně představit i jejich filozofii. S existencialistickými tématy se můžeme setkat nejen u francouzských filozofů, ale i u německých (Heidegger, Jaspers), kteří byli vůbec mezi prvními, u nichž se filozofie existence začala rozvíjet, nelze opominout ani ruský existencialismus (Berdjajev, Tještov) a konečně ani dánského rodáka S. Kierkegaarda.⁸

1.3.1 Martin Heidegger

Skutečný zrod a rozmach existenciální filozofie se datuje do doby mezi dvěma světovými válkami, i když určité prvky existencialismu lze zachytit už mnohem dříve. První skutečný krok k tomuto novému filozofickému směru učinil Martin Heidegger, Němec žijící v letech 1889 až 1976. Tento filozof, jemuž byl velkým vzorem zakladatel tzv. fenomenologie Edmund Husserl, došel k novému způsobu zkoumání bytí. V podstatě posunul fenomenologii trochu jiným směrem, odpoutal ji od transcendentálního v domění a její pozornost přesunul výhradně na samu existenci a tím zajistil úzkou spjatost fenomenologie s existencialismem, který na onu šňovou Heideggerovu fenomenologii navázal.⁹

Zásadním dílem, jehož vydáním se existencialismu začal utvářet jako ucelený filozofický směr, je dílo *Sein und Zeit* (Bytí a čas) od již zmíněného německého filozofa Martina Heideggera. Hlavním tématem, jímž se Heidegger zabýval, byla otázka po smyslu bytí a vztahování se člověka ke světu. Tento německý filozof byl jeden z prvních, kdo se otevřeně odvážel zabývat se na první pohled vágními věcmi, jako je lidská křehkost, lidská existence a konečně i smrt.¹⁰

⁸GARAUDY, R., pozn. 5, s. 50.

⁹PETŘÍK, M. Úvod do (současné) filosofie. 2. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1991. S. 41 až 45.

¹⁰PETŘÍK, M., pozn. 9, s. 38 až 41.

Ve své filozofii Heidegger pracuje i s fenoménem budoucnosti. Podle n ho je člověk stále před sebou samým, neustále se přesahuje směrem ke své budoucnosti. Jedinec je nedobrovolně vrhán do absurdního světa, který nemá smysl a smyslu pozbývá i sám jedinec. Jen díky šprojekt může do budoucnosti má pro člověka svět smysl. Mezi tyto rysy lidské existence patří podle Heideggera i to, že člověk postupně upadá do stereotypu a stává se pouhým objektem mezi ostatními. Na tento stav si zvykne a považuje ho za zcela normální, přirozený. Pokud si toto věchno člověk uvědomí, pocítí úzkost, jež je z ontologického hlediska velmi významná, jelikož nám odkrývá samotné bytí, obrací nás k sobě samým a ukazuje nám nicotu vlastního života. A právě prostřednictvím tohoto poznání vzniká právě autentické bytí. A člověk zakoušející úzkost poznává pravdu svého pobytu na světě, a tou je jeho existence ke smrti, odsouzenost k ní. Z toho vyplývá jediné. Věchno lidské konání je marné, bezesmyslu a jediné, co člověku zbývá, je tzv. svoboda ke smrti.¹¹

Stejně jako Heidegger i Sartre pracuje s významem času v životě člověka, avšak v trochu jiném pojetí. Heidegger hovoří o přesahování se člověka, o jeho projektech do budoucnosti, které dávají smysl lidskému životu. Jedinec se projektuje do budoucnosti a má tak před sebou vizi svého dalšího uskutečnění v životě. Sartre se zabývá otázkou přítomnosti. Zda je vůbec možné myslet o člověku v přítomném čase. Nakonec se dostává k závěru, podle n ho člověk není nikdy v přítomnosti, ale je vždy svou minulostí a zároveň budoucností.

Heidegger se zmíjí o stereotypnosti a kařdodennosti života jedince vedoucí ke poznání nesmyslnosti života. Také Camus s tímto faktem ve své filozofii počítá, ale na rozdíl od Heideggera neuznává pouhé konstatování svobody ke smrti jako jediné vci, která člověku zbývá. Camus klade důraz na revoltu. Člověk se má nesmyslnosti světa postavit čelem, a tak naplnit skutečnou podstatu svého života, nikoli se upínat k němu takovému, jako je svoboda ke smrti.

1.3.2 Sören Kierkegaard

Sören Kierkegaard byl myslitel, jenž pocházel z Dánska a narodil se ve druhém desetiletí 19. stol. Vyrstal v početné náboženské rodině, kterou nejednou potkal tragický osud, téměř celá Kierkegaardova rodina vymřela, a to tehdy mladého myslitele

¹¹ GARAUDY, R., pozn. 5, s. 60 a 62.

velmi poznamenalo. Zeměl jí ve svých 42 letech, v době, kdy se postupně propadal do velké chudoby, jí se nakonec nedožil.¹²

Dánský filozof byl jeden z prvních, kteří se soustavně začali zabývat otázkou člověka jako existencí. Člověk je podle jeho názoru jako jediný bytostně existující a myslící, jelikož Bůh neexistuje, ten je věčný, Bůh není ani myslící, protože neustále tvoří. A v cí prostě jenom jsou. Jedním z dalších rysů Kierkegaardovy filozofie je, že existence člověka je existencí konečnou, člověk si je vědom své smrtelnosti, a tak je jeho život naplněn významem a očekáváním, jeho život je flitý čas. Důležitým aspektem existence je také její nehotovost, existence není daná, je to síla, která se neustále hledá, podle Kierkegaard rozlišuje tři stadia pohybu existence. První stadium estetické, druhé stadium etické a třetí stadium náboženské, je-li je to nejvyšší, nevhodnější. Mezi hlavní rysy náboženského stadia patří víra, niternost, věrnost a zaujatost. Právě víra je vrchol pohybu existence, je skokem do absurdity, směřování konečného k nekonečnému, věrné odhodlání, rozhodnutí, in.¹³

O Kierkegaardovi nelze říci, že by byl existencionalistou v tom smyslu, jak ho chápeme v souvislosti s francouzskými a německými filozofy ve 20. století, ale jeho myšlenky v sobě skýtají několik rysů, je-li mohou být považovány za základní kameny existenciální filozofie. Ve svých myšlenkách se zabýval i úzkostí, vyskytující se v trojí podobě, rozpolceností člověka, svobodou volby a mimo jiné také odpovědností. Právem je tedy Kierkegaard někteřími autory považován za první zrnko postupně se rodící existenciální filozofie.¹⁴

Kierkegaardova filozofie nahlíží na člověka jako na nehotovou existenci. Toto pojetí máme nalézt i u Sartra. Člověk je nehotový a teprve svým jednáním ze sebe udělá to, čím by chtěl být. Sartre ale nepočítá s tím, že by víra byla oním vrcholem, k němuž by se měl každý jedinec dopracovat. Kromě člověka jako nehotové existence se mimo jiné Kierkegaard stejně jako Sartre a Camus zabývá úzkostí, svobodou volby a odpovědností. Mofná právě on dal základ filozofickým myšlenkám obou francouzských intelektuálů, zejména co se týče pojmu absurdity.

¹² STÖRIG, H. J. Malé dějiny filosofie. 8. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0. S. 393.

¹³ STÖRIG, H. J., pozn. 12, s. 395 a 398.

¹⁴ STÖRIG, H. J., pozn. 11, s. 395 a 398.

1.3.3 Gabriel Marcel

Mezi vůbec první francouzské filozofy existence patří Gabriel Marcel narozený v roce 1889. Tento francouzský intelektuál nikdy neprobíhal na žádné univerzitě, byl zcela nezávislým spisovatelem a dává se k tzv. k existenciálnímu existencialismu, jelikož byl silně věřícím a tato jeho víra se projevila i v jeho filozofii. Jeho prvním dílem byl deník, který vyšel ve stejném roce jako Heideggerovo *Bytí a čas*.

Dle Marcela je člověk v moderním světě pouhým souborem funkcí, nedělá nic jiného, neplní žádné funkce. Žije ve světě plném problémů, které musí neustále řešit, a proto si často klade otázky po smyslu takového života. Marcel je toho názoru, že člověk se hledá po smyslu, nikdy není odpověď zcela negativní, velkou roli v životě člověka totiž hraje naděje, doufání v alespoň zčásti kladnou odpověď. Marcelova analýza bytí dochází k interpretaci bytí jako něčeho, co nemůžeme vlastnit, ale je to něco, čeho se účastníme, a něco, čím je lidský život nesen. Zároveň je však bytí zcela neuchopitelné, nelze do něho nahlédnout.

Jedním z dalších významných děl Marcela je kniha *Být a mít*, která analyzuje rozdíl mezi tím něco mít, vlastnit a být. Na první pohled je rozdíl mezi těmito jevy patrný, avšak problém nastává tehdy, zeptáme-li se, jestli naše vlastní tělo patří také k těm věcem, které spadají do kategorie šmířů. Jedná se o otázku, zda můžeme o svém těle uvažovat tak, jako by ke mně nepatřilo. Pravda je taková, podle Marcela, že tělo nelze distancovat od své osoby. Tělo je totiž tím, čím se ukazují druhým, nelze ho od sebe odmyslet.¹⁵

Existencialistické úvahy Marcela se od těch Sartrových liší ufl svým hlavním tématem. U Marcela je ústřední svoboda. Marcel vychází ze spojení člověka se svým bližním, tím vzniká ústřední bytí. Svobodu pak vložil do tohoto spojení jako jeden z momentů. Život člověka má smysl jedině tehdy, když má na něm jedinec ústřední, která znamená vyjít ze sebe a aktivně přijímat druhého.¹⁶

¹⁵ PETRÍEK, M., pozn. 9, s. 45 a 52.

¹⁶ GARAUDY, R., pozn. 5, s. 155 a 159.

2 Jean-Paul Sartre

2.1 Jean-Paul Sartre jako člověk

Jean-Paul Sartre byl ve své době nejznámějším představitelem existenciální filozofie. Narodil se ve Francii v roce 1905 a zemřel ve svých 75 letech. Během svého života napsal mnoho děl, kromě románů i dramata. V rámci jeho umělecké tvorby patří k těm nejvýznamnějším díla, jako je *Nevolnost* a *Země*, z jeho dramát jsou to například *Mouchy*, *Poslední duka* nebo *Mrtví bez pohřbu*. Nelze však opomenout ani jeho odbornou tvorbu, zejména dílo s názvem *Bytí a nicota* i přednášku *Existencialismus je humanismus*.¹⁷

O Sartrově životě lze hovořit jako o velkém dobrodružství, v němž hrála významnou roli jeho životní partnerka Simone de Beauvoirová, přezdívaná Castor, jejíž byla vždy prvním čtenářem a kritikem jeho děl. Jeho vztah s touto ženou byl velice specifický, jejich pouto bylo silné, avšak na druhou stranu paradoxně velmi volné. Sartre měl totiž kromě Castorové vztahy i s jinými ženami, které vsazoval jako hrdinky do svých literárních děl, patřily k nim i studentky univerzity. Kromě žen si známý filozof užíval i cestování po světě. Navštívil New York, Kubu, Peking, Japonsko, Ameriku, Tichanlsko, Blízký východ i další země. Navštívil i v rozvojových zemích a příběhy lidských životů, se kterými se tam mohl setkat, byly velkou inspirací pro jeho literární práci.¹⁸

Už jako velmi mladý snil Sartre o slávě, byl jí přímo posedlý. Proto po neúspěchu své první knihy byl značně zklamaný a potýkal se s depresemi. V průběhu života si vytvořil i spoustu kritiků a nepřátel, jimž se nelíbil způsob života, který vedl. Avšak Sartre považoval nenávisť k nim v podstatě za pozitivní, jelikož byl toho názoru, že ten, kdo je lidmi nenáviděn, má na něj zároveň velký vliv, přecházející to považoval spíše za počtu než za něco negativního. Pravdou však je, že měl mnohem více příznivců než nepřátel. Společnost si v mládí získal svou energií, svými názory a přesvědčivostí, jíž dokázal předstít jiné intelektuály i spisovatele. Sartre byl plný elánu, chtěl stále poznávat a zkoušet nové věci v etnologii, politice a filmové umění. Zvláště jeho snaha dlat všechno najednou, zejména co se týče literatury a filozofie. Svě

¹⁷ PETŘEK, M., pozn. 9, s. 53.

¹⁸ LÉVY, B.-H. Sartrovo století. 1. vyd. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-099-6. S. 16 a 26.

romány a filozofické konstrukce sm –oval dohromady a vzájemn je prolínal, i proto je považován za velmi originálního spisovatele.¹⁹

Dal-í ze zajímavostí životy tohoto francouzského filozofa je, že po sob nezanechal žádný svůj životopis, žádné paměti, které by společně přiblížily jeho osobnost. Zanechal však dílo, kde popisuje svůj život do svých dvanácti let. Dvanáctý rok se však stal hranicí líčení osobního života. Sartre byl totiž toho názoru, že přeprávět svůj vlastní život nemá smysl. Ale je tu pravděpodobně velký důvod, proč svůj životopis ukončil dovršením svých dvanácti let. V té době se totiž malý Sartre dozvěděl, že jeho matka miluje jednoho muže a chce si ho vzít, což byla pro malého chlapce velká rána, jelikož měl ke své matce velmi zvláštní vztah. V brzkém věku mu zemřel otec, a tak si k matce vytvořil silné pouto, jež přerostlo do takové míry, kdy si chtěl svou matku vzít. Do toho však právě v jeho dvanácti letech přišel jiný muž a všechno změnil, ukradl mu matku, ženu.²⁰

Jako mladý byl Jean-Paul doslova posedlý prací. Měl neustálou potřebu něco produkovat, vytvářet. Nesnesl být pasivní, musel se za každou cenu vždy zamístit na jakoukoli činnost, především psaním. Dokonce jsou důkazy o tom, že požíval pilulky, aby měl stále švih v hlavě, dřevitá byla pro něj ho kvantita, množství vyprodukovaného materiálu. Zkrátka Sartre byl doslova posedlý produktivitou a užitkem. Psal toho tolik, že postupně zapomínal, co vlastně napsal. Kolikrát se pod své dílo ani nepodepsal a jedním z rysů jeho spisovatelství bylo velké množství nedokončených prací. V podstatě téměř všechny své práce nedokončil. Příčinou byl nejspíše onen jeho důraz kladený na množství, způsobující ztrátu jeho popsaných papírů. Avšak nabízí se i takové vysvětlení, že jeho nedokončenost děl byla záměrná, aby více nalákal své čtenáře, nebo nedokončená díla byla jen odrazem jeho vlastního rozpolceného života.²¹

Sartre měl velmi zvláštní vztah k penězům. Jako úspěšný spisovatel si zaal vydávat nemalé částky, přesto měl stále prázdné kapsy. Pro něj byly totiž peníze tím, co se má poslat dál, co se má utratit, nikoli je vlastnit. Dal-í zajímavostí je jeho negativní postoj k domovu. Dům je symbolem usazenosti, zakotvenosti, stálosti, tedy toho, co Sartrovým povaze odporovalo. Nebyl to typ, který by prahl po –astném

¹⁹ LÉVY, B.-H., pozn. 17, s. 41 a 48.

²⁰ LÉVY, B.-H., pozn. 17, s. 186 a 193.

²¹ LÉVY, B.-H., pozn. 17, s. 200 a 202.

rodinném životě, bál se jakési ztuhlosti, nehybnosti člověka. Naopak si velmi oblíbil život po hotelech, kdykoli chtěl, mohl se zabydlet v jiném pokoji. Navíc byl toho názoru, že nic nevlastnit, nemít žádný majetek znamená vlastnit celý svět.²²

V průběhu svého života byl Sartre nominován na velké množství ocenění. Byl to například Národní legie za jeho odbojovou činnost během války, různé literární ceny a vyznamenání. Avšak těmto věčným oceněním Sartre odmítl, včetně Nobelovy ceny, čímž si vysloužil nejednu kritiku. Francouzský filozof ceny neodmítal kvůli své skromnosti, ale kvůli strachu z toho, že se zaadikuje, kteří uflí nejlí, že se stane minulostí, mrtvým záživou. Nechtěl se stát nějakou veřejnou atrakcí, klenotem ve vitríně, jež bude časem zapomenut.²³

Sartre rozhodně patřil k těm intelektuálům, kteří se angažovali i mimo svou hlavní zájmovou oblast. Jako každý jiný obyvatel Francie byl v roce 1939 vtahován do velké války. Nejprve sloužil jako meteorolog, když měl dostatek času na přemýšlení a filozofování, dokonce i na svou literární činnost. O rok později byl zajat a odvezen do internčního tábora Stalag v Trevíru, ze kterého se však po půl roce dostal opět na svobodu. Věm bylo záhadou, že jeho pobyt v táboře měl tak krátké trvání, ale vysvětlení přišlo s vydáním knihy, jež podala o tomto pobytu svědectví. Sartre byl propuštěn díky padlé vojenské knížece se zápisem o jeho čilavosti, a tak byl Němci zazen do šomylem zajatých. Tím však Sartrova cesta válkou neskončila. V roce 1941 se rozhodl přidat mezi aktivní odbojáky. Ihned po propuštění ze Stalagu svolal Sartre v jednom z pařížských hotelů se svými věnými přáteli a známými, včetně svých univerzitních studentů. Společně založili aktivní odbojovou skupinu šSocialismus a svoboda, která se snažila řídit své myšlenky a mobilizovat společnost k známým atentátům a protestům prostřednictvím vydávání letáků apod. Tato šSartrova skupina však za necelý rok zanikla, a to zejména z důvodu nezkušenosti s fungováním podobných seskupení a také poměrně malé důvěry společnosti v úspěch.²⁴

Jean-Paul Sartre byl velmi výraznou a významnou osobností 20. století. Proslavil se v mnoha oblastech, jako spisovatel, intelektuál, filozof, ale také jako bojovník za svobodu. Snažil se být aktivní a dlat pro společnost něco užitečného, a tak

²² LÉVY, B.-H., pozn. 17, s. 210 a 212.

²³ LÉVY, B.-H., pozn. 17, s. 213 a 215.

²⁴ LÉVY, B.-H., pozn. 2, s. 263 a 267.

se angažoval i v politice, kde proslul svým odporem ke kapitalismu, buržoazii a kolonialismu.

2.2 Jean-Paul Sartre jako filozof

Jean-Paul Sartre patřil ve 20. století k těm myslitelům, kteří měli ohromný vliv na široké vrstvy společnosti, a to nejen té francouzské. Svými filozofickými konstrukcemi a dříve totiž vyjadřoval utrpení lidí dané doby a zároveň naději a odhodlání se z ní vymanit. Zabýval se aktuální společenskou situací, a právě proto si získal tolik příznivců. Sám sebe nazýval křesťanským ateistickým existencialistou, pro něj totiž neexistuje žádné transcendentno, je-li bytí jakýmžto sobem ovlivěno životem člověka, tedy ani Bohem.²⁵ Na druhé straně rozlišil existencialisty patřící ke křesťanskému proudu, mezi které podle něj patřil například Gabriel Marcel.²⁶

Sartre v existencialismu, i přes svou specifickou povahu, má v sobě rysy, s nimiž se můžeme setkat u všech filozofů existence. Jedním z takových je myšlenka, že existence předchází podstatu neboli esenci. To však platí jen u člověka a nikoli u zvířat, u kterých je to právě naopak. U zvířat je nejprve pojem, pak se teprve daná věc může vyrobit. Člověk nejprve existuje a až v průběhu života se utváří jeho podstata, to, čím je. Ve chvíli, kdy se jedinec narodí, je v podstatě nicím, a až později se svým jednáním stane takovým, jakým chce být.²⁷ Toto tvrzení zároveň znamená, že člověk nese odpovědnost za to, kým se stane, jakou se stane osobností. Tím zavádí preferovanou hodnotu, již chce naplnit, ale také tu hodnotu, kterou by měl naplnit i druhí. I ostatní by měli být právě takoví, jakým se rozhodl být daný jedinec.²⁸

Člověk tedy není odpovědný jen sám za sebe, jen za svůj život, jeho odpovědnost je obecná a vztahuje se na všechny lidi. A pokud si člověk uvědomí tuto odpovědnost svých rozhodnutí, pocítí úzkost. Jedinec, který se musí ve svém životě permanentně rozhodovat, neustále je nucen volit, se nemá na co vymluvit, nemá se o co opírat, jelikož

²⁵ SARTRE, J.-P. Existencialismus je humanismus. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1. S. 55 a 56.

²⁶ PETŘEK, M., pozn. 9, s. 53 a 60.

²⁷ SARTRE, J.-P., pozn. 25, s. 36-38.

²⁸ SARTRE, J.-P., pozn. 25, s. 46 a 47.

Bytí neexistuje. Práv takové motivy existencialismu nalezneme v Sartrových dílech. Možná právě díky nim filozofie existence našla tolik obdivovatelů.²⁹

Na počátku Sartrova filozofování je nutné brát na v domí, že mnohé jeho myšlenky byly ovlivněny jeho učiteli a předchůdci. Na samém začátku měl na Sartra velmi významný vliv Martin Heidegger, konkrétně na pojetí existence, a Edmund Husserl svou fenomenologií. Filozofie obou těchto Sartrových předchůdců, resp. prvky jejich filozofie, se vyskytly právě v Sartrově hlavním díle *Bytí a nicota*. Jedním z fenoménů, kterým se Sartre zabýval prostřednictvím Husserla, byla tzv. intencionalita. Tento pojem je soustředěn k věci, je-li se vždy vztahuje ke své tu. V domí je něco, co se neustále zaměřuje na něco venku. V sobě samém neobsahuje nic, je zcela prázdné. V domí si je v domě vždy něčeho, co mu ukazuje svět. Jinak je zcela prázdné, není to flákná věc. Koná pohyb pouze od sebe, nikoli obráceně, existuje tedy vně sebe. Toto pojetí intencionality je syntézou Husserlových a Sartrových principů této oblasti filozofie. Existuje ale i určitá sartrovská pojetí intencionality, kdy Sartre zavádí v domí, je-li předchází reflexi, což znamená, že je to v domí sebe sama, tedy v domí v domí. V tomto případě je v domí zcela určité, zároveň je však vím, jelikož věchno krom samotného v domí je venku, věchny předem ty, ale i morální hodnoty, filozofie, v dá apod.³⁰

Předem tím Sartrova zkoumání se stala i samotná ontologie. Svými úvahami o v domí došlo k závěru, že existuje dvojí bytí, a to bytí pro sebe a bytí o sobě. Bytí pro sebe je zásadně pouze lidské bytí, s nímž se ve světě objevuje zápornost. Lidskou existenci totiž doprovází otázky, je-li otevírají nespočet možností odpovědí, i těch negativních. Samotné otázky vždy vycházejí z toho, že člověk něco neví. Zápornost předchází i s tím, když člověk rozlišuje věci ve světě. Jelikož vě nejdříve distancuje od sebe, od bytí pro sebe. Bytí pro sebe je zcela nezávislé na bytí o sobě, je naprosto svobodné. Tato svoboda představuje samotnou existenci, tedy svoboda je existence.

Člověk je odsouzen být svobodný. Je odsouzen existovat bez zajištění, bez jistoty a bezpečí, bez jakékoli vnější determinace. Naopak bytí o sobě, je bytí v cí, o kterém lze pouze říci, že jest. U tohoto bytí v cí esence, tedy podstaty, předchází existenci. Je tomu přesně naopak, než u lidské existence.³¹

²⁹ PETR J. EK, M., pozn. 9, s. 53 a 60.

³⁰ PETR J. EK, M., pozn. 9, s. 53 a 60.

³¹ PETR J. EK, M., pozn. 9, s. 53 a 60.

Existenci bytí pro sebe vnímá Sartre jako neustálý pohyb. Pohyb od aktuálně hotového k tomu, co teprve bude, resp. od toho, co bylo, k tomu, co chci, aby bylo.

lov k je v podstatě poád svou minulostí a zároveň tím, co ufl je za přítomností, tedy tím, co teprve nastane. Nikdy se nevyskytuje v isté přítomnosti, jde stále se svou minulostí a budoucností. lov k se tedy nikdy neocitá jako hotový, taková situace nastane afl s jeho smrtí.³²

V pr b hu 40. let 20. století m l Sartre velmi blízko k marxismu, a to se promítlo i do jeho filozofie. Ne v–echno v–ak na marxismus považoval za pozitivní, odmítal nap íklad jeho materialismus, který považoval za klam, jehofl cílem je zabránit lov ku, aby sám sebe vnímal jako svobodného. Samotný marxismus Sartre nepovažoval za filozofii, jefl by mohla být sama o sob dostate ná, proto cht l marxismus spojit s filozofií existence. Výsledkem této snahy se nakonec stalo významné dílo nazývající se Kritika dialektického rozumu.³³

2.3 Jean-Paul Sartre a jeho dílo

2.3.1 Nevolnost, Zed'

Jean-Paul Sartre je jedním z v t–iny filozof existencialismu, kte í napsali krom filozofických d l také divadelní hry, povídky a romány, do nichfl promítli své mnohé existenciální my–lenky. Mezi nejznám j–í Sartrova díla pat í mimo jiné Nevolnost a Ze . Jsou to díla, u kterých se za pomoci analýzy dají velmi dobře vypořadovat rozdíly, ale i podobnosti s filozofickými pojetími existence v povídkách a románech Alberta Camuse. Existencialismus je filozofickým sm rem, jehofl my–lenky se dají nejlépe ilustrovat pomocí zobrazení reálného flivota, a práv skute ný reálný flivot lov ka a jeho problematiku lze nejlépe zachytit a p edat společ nosti v literárních dílech, jako je Nevolnost a Ze .

Román Nevolnost byl Sartrem napsán ve t icátých letech a jedná se o jeho první rozsáhlej–í prozaické dílo. Nevolnost je beletrií, která v–ak v sob ukrývá reflexi existencialistických motiv , p ímo vyr stá z filozofie existence. Do hlavního hrdiny Roquentina se promítá sám autor, prost ednictvím postavy francouzského historika a jeho deníku vytvá í obraz svého vlastního metafyzického flivota, popisuje zde své

³² PET Í EK, M., pozn. 9, s. 53 ó 60.

³³ PET Í EK, M., pozn. 9, s. 53 ó 60.

poznání týkající se lidské existence, své vnitřní zkušenosti a pocity, s nimiž se ve svém životě potýkal. V celém díle, je-li psáno formou deníku, se tená setkává s pesimismem, s tragickým údem člověka na tomto světě, s rubem lidského života. Pouze na konci románu se objevuje světlé místo, které se může zdát na první pohled velmi malicherné a nedostatečné v porovnání s nihilistickým nádechem celého života hlavního hrdiny. Ale i takový malicherný světlý bod může být nakonec pro budoucí život nezbytný, může mu dát smysl.³⁴

Antoine Roquentin je prvním postavou Nevlnosti, jak je nazván deník historika Roquentina napsaný v roce 1932. Hlavní hrdina líčí postavy ze svého života a otevírá své nitro. Je tu obraz kařdodenního života, jehož pravidelnost dává světla noco mechanického. Kařdý den ve stejnou chvíli jezdí tramvaje, lidé chodí pravidelně ve stejný čas do práce, vše se neustále opakuje. Den po dni věchno na sebe navazuje, je to jednotvárný život a lidé mají pocit, že svět má své nemenné zákony, je-li jim dávají jakousi jistotu a klid. Avšak autor deníku upozoruje na velké změny, které se mohou kdykoli stát, na zlomy v životě člověka, které mu mohou obrátit život naruby, jelikož ve světě přírody neexistují žádné pevné zákony.³⁵

Sartre ve svém románu vkládá do centra dění pocit hnusu neboli nevolnost, jejíž podstatu zdrazuje velkým písmenem na začátku slova. Roquentin, do kterého projektoval Sartre sám sebe, mnohokrát vypovídá o Nevlnosti postihující člověka neeká, avšak velmi intenzivně. Jde o pocit jedince, jenž si uvědomí pravý význam existence v cíli lidí. Uvědomí si, že vše existuje bez důvodu, a z tohoto uvědomění se mu dá nevolno. Tento pocit se člověku postaví do cesty vždy, když se zamyslí nad životem a začne se ptát po smyslu světa, smyslu všeho, čím je obklopen. Když jeho otázání dostává zápornou odpověď, začne se cítit jako obyčejná věc, která taktéž postrádá smyslu. Naprosto vše je bezdůvodné. Nevolnost lze obelstít, pokud si od věcí udrfluje odstup a myslíme na budoucnost, na nějaký cíl. Cíl je to, díky čemuž se pro nás věci stávají významnými a přikládáme jim tak nějaký smysl, jelikož jsou nástroji, prostřednictvím kterých se postupně přibližujeme k onomu našemu cíli. Pokud přestaneme mít cíl a věci ztratí svůj význam, přijde Nevolnost a člověku začne být vše lhostejné. Nevolnost doprovází i další nepříjemné pocity, jako je odpornost, nudnost a hloupost všeho dění, dále pocit naprosté prázdnoty a osamlosti. Sartre a jeho

³⁴ SARTRE, J.-P. Nevlnost. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X.

³⁵ SARTRE, J.-P., pozn. 30.

Roquentin ukazuje, jak může svět a v něm ztrácet smysl. Vě má ale své východisko, i ta nejšťastnější zkouška v životě. Roquentin svůj smysl života nakonec nalézá. Je to přesně ten smysl, který našel i samotný autor románu. Je to útek z reality do pomyslného světa, do umění. A tak hrdina odchází do Paříže, kde se chystá psát. Psát cokoli, ale hlavně psát, jen v tom vidí svou záchranu, i když v domě absurdnosti lidského údělu nelze vymazat, ale lze dát svým jednáním životu nějaký význam.³⁶

Mezi nejzajímavější Sartrovy úvahy patří úvaha o lidské svobodě, jejíž motiv se objevuje i u Roquentina. Velmi silně působí scéna, kdy se Roquentin loučí se svou bývalou přítelkyní Anny, jež pro něj znamenala záchranu, především záchranu před samotou, které se velmi obával. Po Annin odjezdu se sám sebe dotazoval, jaký je důvod jeho života, a zároveň si uvědomoval svou svobodu znamenající spíše utrpení, protože být svobodný znamená existovat zcela nezávisle na věcech. Je svobodný, nemá tedy žádnou jistotu, žádnou pomoc ani návod na to, jak žít, může pouze jednat, konat. Ví o své možnosti jednat, nic nemůže, cokoli začne a skončí, ale neví přesně, co by to mělo být. A i kdyby nic neudělal, má pochybnosti o tom, zda by tím nic získal. V důsledku takového uvážování začne jen přežívat, den po dni. Přijde mu věc zbytečné, i úkony jako osobní hygiena, uvědomuje si, že tyto každodenní věci dříve automaticky, pouze silou zvyku. Avšak i člověk, který si dokázal připustit tragiku života, se nakonec vzchopí a začne jednat. Nezáleží na tom, co a jak udělá, důležité je jakékoli jednání a rozhodování, jelikož nedělat nic, znamená prohrát. V případě Roquentina se jednalo o rozhodnutí odejít z Bouville do Paříže a začít psát knihu.³⁷

Při pozorném čtení Nevolnosti a její analýze nelze přehlédnout Sartrovu ontologii, jejíž se dotýká v onom pocitu hnusu, který zakouší hlavní postava románu. Konkrétně se jedná o dvojí bytí, bytí pro sebe a bytí o sobě. Bytí pro sebe, tedy lidské bytí, zcela svobodné a nezávislé, je od bytí o sobě, bytí v cí, oddělené. Jsou to naprosto odlišné entity rozcházející se v samotné existenci (u bytí pro sebe existence přechází esenci, u bytí o sobě esence přechází existenci) a postavení ve světě. Jestliže jedinec podlehně pocitu hnusu, hranice mezi lidským bytím a bytím v cí se mu začne zdát čím dál tím tenčí, a nakonec zmizí úplně. I Roquentinovi dvojí rozdílné bytí splývalo. Při pohledu na předmět se mu udělalo nevolno, rozdíl mezi ním a tím předmětem byl

³⁶ SARTRE, J.-P., pozn. 30.

³⁷ SARTRE, J.-P., pozn. 30, s. 142 a 184.

smazán. Cítil, že je (existuje) stejně jako v c, bez d vodu, nahodile, je v podstatě v cí mezi v cmi.³⁸

Tento román, jakožto první velké Sartrovo prozaické dílo, je do jisté míry souhrnem filozofických myšlenek Jeana-Paula Sartra a možná právě z tohoto díla vychází jeho pojetí existence, kterého se drží ve své další literární tvorbě. Smrt a láska jsou dvě další důležité momenty, jež se v *Nevolnosti* objevují. Ve své oblíbené kavárně poslouchá Roquentin gramofonovou desku a pomalu dohrávající tóny přirovnává ke smrti. Představuje si, co by se stalo, kdyby oddálil konec písničky, kdyby pozastavil smrt uplývajícími tóny, a dochází k názoru, že smrt se musí přijmout a musí se chtít. Když si tuto věc uvědomil, pocítil ústí, a dokonce se zbavil pocitu hnusu. V důsledku toho nabývá opravdového významu až ve svém konci. Až když daná událost i v c dospěje ke svému konci, stává se dokonanou. Je to stejné jako u člověka. Člověk je celý svůj život v pohybu, stále se mění, není nikdy dokončený. Až ve chvíli své smrti se jedinec stává hotovým, tehdy o něm můžeme říci, jaký byl a jaký měl význam. S tím souvisí i pojetí času u Sartra, s nímž v románu také pracuje. Člověk v průběhu života není v žádné chvíli hotový, nemůže být tedy nikdy v přítomnosti. Pohybuje se stále ve své minulosti a budoucnosti, v tom, co bylo a co teprve bude. Až se smrtí tento neustálý pohyb mizí.³⁹

Roquentin a jeho příběh je ukázkou osamělého člověka, který se odmítá spokojit se stereotypním životem, jenž pohltí celý svět. Není s to se smířit s pouhou rolí ovce uprostřed stáda poháněného pomíjivými motivy k nejasnému, pravděpodobně neexistujícímu cíli. Lidé podobného smýšlení ve velké většině trpí depresemi a úzkostnými stavy. Je tedy možné se domnívat, že Roquentinovy popisované pocity hnusu, které nazývá nevolností, jsou příznaky úzkosti. Búení srdce, zvýšený tlak a bolest hlavy jsou symptomy úzkostných stavů vyvolávající celkovou nevolnost. To vše je doprovázeno pesimismem, ztrátou radosti, pocitem naprosté samoty a špatnou náladou. Úzkostný jedinec se uzavírá do sebe a přemýšlí o svém životě, o otázce jeho smyslu, o jeho konci, ale i o životě druhých lidí. V takových chvílích se mu při hledání odpovědí na dané podněty dostává jen negativních závěrů, a tak člověk upadá do větších depresí a jeho úzkostné stavy se stávají intenzivnějšími. Mnozí si s touto na první pohled bezvýchodnou situací nevídají rady, jejich problém se dostane do bodu, kdy si zvolí jako únikovou cestu sebevraždu. Sartr v *Roquentin* však představuje silnou

³⁸ SARTRE, J.-P., pozn. 30.

³⁹ SARTRE, J.-P., pozn. 30.

osobnost, která se svou nevolností dokáže aktivně bojovat tím, že se nepoddává pasivnímu flivotu, ale rozhodne se pro tvrdost. Roquentinovo vítězství nad úzkostí a nevolností by tak mohlo posloužit jako příklad pro ostatní lidi, kteří se s podobným problémem potýkají a nemohou nalézt žádné východisko. Dle něj je nepropadnout pasivitě.

Jedním z momentů, kdy Roquentin intenzivně pocítí nevolnost, je chvíle v parku. Hlavní hrdina sedí na lavičce u velkého stromu, jehož kořen dosahuje až k jeho nohám. Roquentin začne dle kladně analyzovat barvu, tvar a konečně i samotnou podstatu onoho kořene. Zároveň, k nimž dojde, vztahuje na všechny ostatní věci i lidi. Týká se především existence, kterou velmi těžko racionálně uchopuje. Dle jeho názoru mohou věci pouze existovat nebo neexistovat, žádný přechod mezi tím není. To, co neexistuje, lze jednoduchým způsobem vysvětlit (například kruh), ale existující věci slovy postihnout nejde. Existující věci, včetně lidí, jednoduše jsou bez jakéhokoli odvodnění. Tímto způsobem přechází ve svých myšlenkách k otázce smyslu a absurdnosti, jež v něm opětovně vyvolávají nevolnost.

Jestliže je člověk nevěří a není zastáncem žádné ideologie hlásající určitý flivotní cíl a principy, dává vztínou za pravdu Roquentinovým názorům a občas zakouší podobné pocity nevolnosti jako on. Je to dáno konečností flivota, pomíjivostí věhousoucích, proměnlivostí věcí a neexistencí žádné jistoty. Každý někdy marně hledá motivaci ke svým činům a tím, že si uvědomí svou konečnost, motivaci hledá čím dál obtížněji. Stále část lidí propadají do stereotypního způsobu flivota a pohání je jen setrvačnost, díky které určitým způsobem přetrvávají. Někdo se nad tím snaží nepřemýšlet a smíří se s tím, jak to ve světě funguje. Avšak jsou i tací, jako je Roquentin, kteří se s tím smířit nedokážou. Snaží se před tím utéci pomocí neustále aktivního flivota, poskytujícího zánci na minimalizaci myšlenek o existenci.

Ze je soubor Sartrových několika povídek, které mají velmi podobný význam. Nejprosobivější je povídka Ze, jež je jakýmsi reprezentantem celého stejnojmenného souboru. Z toho čtenář odvodí nejpraktičtěji zaměřit se právě na úvodní povídku. Toto dílo vzniklo jen několik let po vydání Nevolnosti. Společně vytvářejí jakýsi výchozí bod Sartrově filozofie a významně se podílí na profilování existencialismu, v tomto případě ateistického.

Téměř celý děj povídky Ze se odehrává ve vězeňské cele, kde jsou zavězeni i Toman a Lé. Malá cela se těmi zdmi, ze které není úniku, vyvolává velmi stísněné pocity.

V zni jsou tam osamoceni, odloueni od v-eho a od v-ech. Vyvolává to negativní emoce, ale zároveň s tím se objevuje pocit bezpečí, který evokuje onen uzavřený prostor, jenž chrání před vnějším světem. Jednoho dne se v-ichni tři v zni dozvídají svůj rozsudek, jímž se stal trest smrti. Jeden z v-ech, hlavní postava povídky Pablo, líčí své myšlenky týkající se smrti a samotné popravy. Nedokáže si ani v nejmenším představit, jaké je to nebytí, nechápe, jak nemůže být najednou nic, ale moc rád by to pochopil, než zemře. Stále dokola si v hlavě promítá příběh popravy, jaké to bude, ať se mu budou do tla zavrtávat kulky. Také přemýšlí nad svou minulostí, nad tím, co kdy vykonal, a uvědomuje si, že to vše bylo zbytečné, jelikož už brzy nebude existovat. Poznává absurdnost flivota, s nímž všechno končí. Už před popravou o sobě mluví jako o mrtvém, s absurdností přichází úplný konec, smrt. Nedokáže si sice samotnou smrt představit, není schopen ji uchopit a porozumět tomu, co v jejím okamžiku nastane, ale je si jí vědom, stejně jako si je vědom absurdnosti. Absurdnost tkví v tom, že každý člověk zemře, jako Pablo, každý flije proto, aby se jednou oddal smrti. Z tohoto důvodu je nakonec Pablovi lhostejné, že brzy zemře, protože ví, že smrti se nelze vyhnout, potká každého. Nakonec se flivotu přímě vysmívá a ironizuje jej, avšak existence a její absurdnost přece jen zůstávají, a to ve chvíli, kdy v flertu Pablo pole falangisty na hbitov pro ukrytého Grise, který se tam ovšem doopravdy skrývá.⁴⁰

Hlavním motivem, jenž je společný všem povídkám v souboru, je zeň. Ze značí určitou překážku před útekem z absurdní existence, kterou nelze opustit, zároveň však neustálé pokusy o útek z této existence znamenají, že člověk existuje. V úvodní povídce překážku před útekem představuje zeň, u níž jsou popravováni v zni odsouzení na smrt. Pablo čekající na svůj okamžik popravy myslí na onu zeň, na to, jak by se chtěl do ní vmáknout a dostat se na její druhou stranu, aby tak utekl před svou absurdní existencí a mohl porozumět smrti. Zeň je ale neprokonatelná, nelze se žádným způsobem dostat na její opačnou stranu, a tak každý člověk uvízne ve sváru své existence.⁴¹

⁴⁰ SARTRE, J.-P. Zeň. 1. vyd. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0345-4.

⁴¹ SARTRE, J.-P., pozn. 36.

3 Albert Camus

3.1 Albert Camus jako člověk

Albert Camus proslul především jako autor románů, novel a divadelních her. Nejznámějšími díly jsou *Cizinec*, *Mor*, *Pád*, *Caligula* aj. Jako filozof existence se proslavil zejména dvěma eseji, a to *Mýtem o Sisyfovi* a *Úlovkem revoltujícím*, sám se však za existenciálního filozofa odmítal označovat a vždy obhajoval svou nestrannost, neadil se k žádnému směru. Francouzský spisovatel a filozof se narodil v kolonizovaném Alžírsku roku 1913 a zemřel ve svých 47 letech při automobilové nehodě.⁴²

Camus vyrůstal v Alžírsku v chudé bledé komunitě v době, kdy se kolonisté z Francie vrhli do boje s alžírskými povstanci a arabskými obyvateli. Mladý intelektuál nesouhlasil s francouzskou politikou podporující kolonialismus a toužil po federalizaci Alžírška, avšak k alžírským povstalcům se odmítal přidat, jelikož se považoval za francouzského občana. Během druhé světové války patřil k aktivním občanům své země, stejně jako Sartre, a angažoval se ve francouzském hnutí odporu a mimo jiné se také stal spoluzakladatelem časopisu *Combat* patřícího k levici. To vypovídá o tom, že nejen Sartre měl k levici velmi blízko, také Camus s ní byl velmi úzce spojen, avšak vydrželo mu to jen do konce války. Po válce Camus bloudil svým životem a nebyl s to se rozhodnout, kam dále směřovat, a to jak po ideové stránce, tak i po té praktické. Věřil však, že žádná společenská revoluce a vzpoura, je-li by nějak pohnula dle jinými, nikam nepovede, a tak se stavěl proti jakémukoli podobnému programu, jelikož v této hodnotě není společenská vzpoura má vzpoura individuální.⁴³

V roce 1957 se Camus dočkal ocenění za svou, tehdy ještě útlou tvorbu a především za své myšlenky a získal Nobelovu cenu za literaturu, kterou na rozdíl od svého kolegy Sartra neodmítl. Byl oceněn především díky tomu, že se zabíral neduhy a chaosem v tehdejší společnosti, tedy soudobými problémy. Často navíc do svých děl projektoval svůj vnitřní svět, v něm se sám jako úlovkem zabýval.⁴⁴

⁴² KOSSAK, J., pozn. 1, s. 144.

⁴³ KOSSAK, J., pozn. 1, s. 145, 146.

⁴⁴ KOSSAK, J., pozn. 1, s. 144, 145.

3.2 Albert Camus jako filozof

Jako filozof bývá Albert Camus řazen do proudu ateistické existenciální filozofie, stejně jako Jean-Paul Sartre. Podle Camuse je ústřední filozofickou otázkou to, zda má smysl žít, či nikoli. Hlavním tématem jeho pojednání je tedy sebevraždy, která skýtá možnost opustit možná bezsmyslný život.

Každý člověk potěbuje vidět ve svém životě nějaký smysl, má potěbu vidět, že jeho činy, jeho každodenní práce není k ničemu, ale naopak, že to všechno směřuje k nějakému smysluplnému cíli. Problém nastává v té chvíli, kdy si jedinec uvědomí svou smrtelnost, uvědomí si tedy konečnost věku. Věku, co vytvořil, jeho svou usilovnou prací dosáhl, o co se v životě snažil. Toto jedincovo smutné poznání nemá žádný základ v jakémkoliv odsunutí stranou nějaké ideologie nebo víry v transcendentno, avšak tyto životní šperky nejsou trvalé, jsou totiž lehce racionálně vyvrátitelné, a tak každý člověk jednoho dne stejně podlehně svému smutnému poznání toho, že jeho život nemá žádný hlubší smysl, upadne do pocitu absurdity a začne přemýšlet o sebevraždě.⁴⁵

Je nutné si uvědomit, že my lidé máme jiné možnosti než zvířata. Umíme se distancovat od světa, od věku, co nás obklopuje, a proto jsme také schopni ptát se po smyslu našeho života. Člověk je schopný postavit se proti světu i životu. Avšak situace, kdy si člověk uvědomí nesmyslnost života i to, že je v podstatě mimo všechno, co je kolem něho, nevzniká jen tak. Jedinec totiž velmi snadno zabude ve svém každodenním životě plným stereotypy, který bere jako samozřejmost, jako nějakou jistotu. Ale když se tato jistota nebo samozřejmost změní, tak si člověk uvědomí svou samotu, svůj život, jenž nemá o nic konkrétního šperky, najednou nemá nalézt nic, co by bylo v jeho existenci jisté a smysluplné. Věku se najednou zdá být marné a zbytečné, protože na samém konci je smrt, jí se nelze vyhnout. To je však podstata lidské existence, rozpor mezi prahnutím po nekonečném, stálém a mezi jistou konečností. Podle Camuse je úkolem člověka postavit se proti této absurdnosti života, revoltovat proti svému absurdnímu údělu, jelikož platí šperky, tedy jsem. Síla člověka netkví v sebevraždě, která by mu pomohla opustit absurdní svět, ale naopak velikost jedince spočívá v jeho snaze se, tvoření, i přes uvědomění absurdnosti věku, co dělá. Jedinec, jenž zvolí sebevraždou místo revolty, je slabý jedinec, jelikož utíká před svým údělem a odmítá se mu postavit čelem. Jediná možná existence, tedy jediný možný život je život v absurditě s tím, že se smíme se svou konečností a marností

⁴⁵ PETRÍČEK, M., pozn. 9, s. 49 a 51.

in . Lidé se musí postavit v i situaci, jeřl je daná, nem nná, musí revoltovat a snařit se, aby se sv t nezhroutil.⁴⁶

Ve své filozofické eseji ř lov k revoltujícíř Camus ukazuje rozdílné chápaní revolty, resp. rozdíl mezi revoltou, řířl otrok vystupuje proti svému utla ovateli, a revoltou metafyzickou, kdy jedinec vzdoruje svému lidskému úd lu na tomto sv t . I kdyřl rozdíl mezi t ěmito revoltami je patrný, mají jednu zásadní spole nou v c. A uřl se lov k postaví proti svému pánovi, nebo proti absurdit ř svého řivota, vřl dy touto revoltou zároveň stvrzuje existenci a sílu toho, proti ěmu práv revoltuje. Kařlá revolta v sob ř zahrnuje odmítnutí i souhlas. Jedinec se odmítá smít it s absurdností řivota, ale zároveň souhlasí s tím, ře se s absurdností musí vyrovnat.⁴⁷

V posledku je kařlá revolta snahou vzdorovat proti kone nosti, nestálosti, proti tomu, s řím lov k nesouhlasí, p ěi ěmřl se v t-inou jedná o nespravedlnost, chaos, nejednotu. P ěitom lov ku nejde o nesmrtelnost, o dosaření, co nejdel-řho trvání řivota, ale o smysluplnost jeho existence. V-e, řím si lov k b ěhem řivota prochází, bolestí, utrpením, smutkem, bídou, pot ebuje mít n jaký význam, hlub-ř smysl. Pro jedince je totiřl mnohem snaz-ř sná-et bolest, pokud ví, ře tato jeho bolest je sou řstí n ěho, co má n jaký smysl.⁴⁸

Smysl řivota, sebevrařda. To jsou dle Camuse úst ední problémy filozofie. Po t ěchto v ěech se má kařlý filozof ptát. Mnoho lidí se rozhodne v řivot ud lat nevratný krok a uchýřl se k sebevrařd . Sebevrařda m ře mít spoustu d vod , av-ak podle Camuse ří v t-inou nep edchází dlouhé rozvařlovaní, ale cesta k tomuto kroku je velmi krátká, je to otázka n kolika vte in a popudem k n mu se m ře stát v danou chvířl pouhá mali kost. Sebevrařdou lov k neukazuje odvahu, ale naopak prohru, p ěiznává tím, ře si nedokázal se svým řivotem poradit, řířl odmítal sná-et utrpení a v domí nesmyslnosti existence, doslova p ed v-řm utekl. Tento koncept je v-ak ryze Camus v, s řjním názorem se m řleme setkat u Stoik . Otázka existence, jeřl se zdá být na první pohled zcela jasná, ve skute nosti skýřá mnohé paradoxy. V t-ina lidí pomyslela alespo ř jednou v řivot na sebevrařdu a také v t-ina lidí nedokářle odpov d t, jestli je sebevrařda tím správným východiskem, ěi nikoli. Uvnit ře sebe mají jedinci rozkol, který

⁴⁶ PET Ř EK, M., pozn. 9, s. 49 ř 51.

⁴⁷ CAMUSE, A. ř lov k revoltujícíř. 1. vyd. Praha: řeský spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0584-5. S. 23 ř 33.

⁴⁸ CAMUS, A., pozn. 43, s. 106, 107.

nedokážou vyřešit. Avšak jsou i tací, jichž mají v tomto ohledu jasno. Zajímavé je, že v těchto případech, kteří přemýšlejí na sebevraždě, často o ní mluví jako o východisku, se nikdy k tomuto kroku neodvážlí. Naopak ti, jichž jsou si jistí svým smyslem života, jsou přesvědčeni, že by se nikdy k tak ponižujícímu kroku, jako je sebevražda, nesnížili, mnohdy onen osudný krok udělají.⁴⁹

Camus do své filozofie přenesl otázky ze svého vlastního života. Sám byl svou existencí zmaten, a právě proto se rozhodl ubírat se cestou filozofa. Jeho cílem bylo zjistit, jak má žít, jak má jednat, když ví, že jednou jeho existence skončí smrtí, a jestli má vůbec nějaký smysl přetrvávat na tomto světě. Camus nikdy s určitostí nevěřil, že lze věřit racionalitě, anebo v Boha. Nikdy se neodvážil přiklonit se zcela na jednu či druhou stranu. Jediné, o čem se s jistotou odvážil hovořit, je rozporuplnost mezi tím, jak si člověk představuje svět a svůj život, a tím, jaký život doopravdy je. Jediné, co je věst poklidný – aštný život bez utrpení a bolesti, avšak svět mu ho takový nepovoluje. Realita je taková, že se jedinec neustále střetává s utrpením, odcizeností, bolestí a někdy jen marně hledá útěchu. Z tohoto rozporu mezi člověkem a světem se rodí pocit absurdity, samotné absurdno, jež je vztahem člověka a celého vesmíru. Absurdno je nutné. Z tohoto důvodu není útek ze světa správným řešením. Nesmí se poroučovat nutné vztahy. Pokud člověk zvolí jako řešení sebevraždou, zmizí spolu s ním i samo absurdno.⁵⁰

Konečným výsledkem myšlení filozofa z Alžírsku je, že člověk má právo na lepší život, pokud si uvědomí, že právě jeho život nemá hlubší smysl. Člověk musí žít v absurditě a jako absurdní člověk musí žít přítomností bez přemýšlení na jakoukoli budoucnost. Zároveň by si měl jedinec udržovat dostatečnou vzdálenost od obecné morálky, vyřešených hodnot i samotné víry v Boha.⁵¹

3.3 Albert Camus a jeho dílo

3.3.1 Cizinec, Mor

Albert Camus po sobě zanechal poměrně velké množství děl, avšak takových, která se stala světově známými a dostala se do všeobecného povědomí. Mezi

⁴⁹ CAMUS, A. Mýtus o Sisyfovi. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006. ISBN 80-86955-08-7. S. 12 a 15.

⁵⁰ CAMUS, A., pozn. 45, s. 137 a 140.

⁵¹ CAMUS, A., pozn. 45, s. 142, 143.

ta nejčinnější patří mimo jiné novela *Cizinec* a jediný Camus v román *Mor*. V obou případech Camus pracuje s fenomény, jimiž se zabývá ve své filozofii, a to je dokladem umu, který patří filozofem existence, prolínat svou filozofii s literární tvorbou a vytvářet tak syntézu, díky níž se filozofické myšlenky dostávají do širšího povědomí společnosti.

V literárních dílech se Camus snaží ukázat na problémy svých hrdinů, jaká je skutečná lidská existence, co je to ta absurdita lidského života. Stejně jako ve svých filozofických esejích, tak i ve svých beletristických dílech vychází z otázky, zda musí mít život jedince smysl. I tam nakonec dochází k závěru, že život člověka je lepší, pokud porozumí absurditě, pokud si ji vůbec uvědomí. Právě uvědoměním si absurdity života se člověk stává opravdu svobodným, jelikož přestává být determinován svou budoucností a jeho soustředěnost spočívá pouze na přítomnosti.

V *Cizinci*, jednom z prvních Camusových děl, se setkáváme s motivem nesmyslné existence a s psychologickým pohledem na tento problém. Hlavní hrdina Meursault představuje jedince, jenž upadl do mechanického života, jeho existenci ovládl stereotyp. Takovému člověku se zdá být všechno jasné, neměnné, dokonce dané. Nejlépe to zachycuje obraz jedné z neděl, kdy Meursault celé dopoledne leží v posteli a kouká, odpoledne se pak dívá ze svého bytu na ulici a pozoruje lidi, kteří se také chovají zcela mechanicky. I tato neděle byla zcela totální s předělými, nudná, uctovaná, bezesmyslná. Meursault bere věci tak, jak jsou. Je si jist, že nemůže chodit událostí zminout. I proto byl na pohřbu své maminky jaksi lhostejný, neuronil ani slzu, nechtěl ji naposledy spatřit. Proč? Protože to nemělo žádný smysl. Vlastně ani nevěděl, kolik bylo mamince let, neměl důvod k tomu, aby si takovou věc pamatoval. Neviděl význam ani v truchlení, a tak šel hned druhý den ven s dívkou a ani v nejméně nedával znát, že se stala taková tragická událost.⁵²

Bylo by však příliš jednoduché interpretovat Meursaulta jako lhostejného člověka bez citu na základě povrchního pochopení události, jež se mu přihodila. V díle je několikrát popsána situace, kdy se hlavní hrdina snaží obhájit a ospravedlnit to, že dal svou maminku do šutulku, a to i přesto, že ho nikdo neobviňoval a nic mu nevyčítal. Lze to považovat za důkaz pocitu provinilosti a lítosti nad tím, co udělal. Žádný člověk se totiž neobhajuje tehdy, když má pocit naprosté správnosti svého počinání a nikdo mu nedává najevo opačný názor. Proto by se tedy Meursault neustále ospravedlňoval, kdyby

⁵² CAMUS, A. *Cizinec*. 1. vyd. Praha: Garamond, 2005. ISBN 80-85906-58-9. S. 4 a 12; 14 a 16.

necítil jakoukoli vinu, své pochybení? Jistě tam pocit svého vlastního selhání je, a ufl se to týká jeho neschopnosti vydlat více peněz, aby se dokázal sám o svou maminku postarat, nebo jeho selhání v roli syna vůči matce vůbec. Dále je potřeba zamyslet se nad tím, z jakého důvodu nechtěl odkrýt víko rakve a naposledy spatřit svou maminku a jak je možné, že nedržel smutek a hned druhý den šel za zábavou. Abychom mohli Meursaulta odsoudit za jeho počinání, chybí nám podstatné informace z jeho minulosti. Nevíme nic o jeho dětství, jakým způsobem se o něj matka starala, jaký s ní měl celé roky vztahy, ani o tom, jaký byl vztah mezi matkou a otcem. Je možné, že se v rodině stalo cosi, co ho od matky citově vzdálilo, jejich flivoty se podstatně rozdílily a byli společně v jednom bytě nikoli jako matka a syn, ale pouze jako spolubydlíci. Citové pouto takových lidí vychladne a oba se cítí být osamoceni, i když jsou to ve skutečnosti rodinní příslušníci. V takovém případě je lepší, když se jeden vůči druhému odstupuje, nebo společné bydlení se v takové konstelaci stává utrpením. Není možné vyloučit, že právě tohle potkalo Meursaulta a stalo se to hlavním důvodem jeho kroků vůči matce. V díle sice hrdina nazývá svou matku maminkou, ale to nemusí být důkaz jejich vzájemné lásky. Zanevleli totiž dítě na svého rodiče, nikdy pro něj rodičem nepestane být, i když své okolí a sebe přesvědčuje o opaku.

Meursault není jedinou postavou, která by v novele představovala typického jedince pohlceného stereotypem každodenního flivota. Je jím i soused Salaman se svým psem. Salaman každý den chodí se psem v určitých hodinách na procházku a pokud mu nadává, jak je nevychovaný. Jednoho dne pes ale uteče a Salaman je bezradný, flivot se mu obrátí naruby. V té chvíli si uvědomí, jak byl pro něj pes důležitý, že byl jeho jistotou, bez níž nic nemá smysl.⁵³

Postava Meursaulta je osamělá, i když se pohybuje mezi lidmi. Duševně je prázdná, postrádá vnějšek pro jednání, hodnoty i emoce. Z toho přirozeně Meursault jeví jako lhostejný člověk, pro něj je vše bezvýznamné. Je bezvýznamné se odstupovat do Paříže za lepší práci, je bezvýznamné někoho milovat, stejně tak je bezvýznamné někoho litovat, i takového zločinu, jako je vražda. Meursault, představitel absurdního člověka, se do minulosti neobracel, to, co se stalo, ufl je pryč a litovat toho, co ufl není, je nesmysl. Záleží mu pouze na tom, co je právě nyní, není svazován minulostí. Velká změna, je-li přerušila flitý stereotyp hlavního hrdiny, přišla ve chvíli, kdy byl odsouzen k trestu smrti za zabití Araba. Meursault si uvědomil, že

⁵³ CAMUS, A., pozn. 48, s. 18, 19; 28 a 29.

jedinou jistotou je smrt, která čeká každého, a je konečně jedno, jestli člověk potká ve dvaceti, anebo v osmdesáti letech života. A to je právě situace, kdy jedinec pohlédne absurdnosti do očí, zjistí, že na konci věcho a věch je vždy jen smrt. S tím souvisí i scéna, kde Meursault odsouzený na smrt myslí na Marii a na jejich vztah. Jejich pouto je jen tělesné, tedy fyzické, a pokud jeden z nich zemře, bude tím druhým zapomenut. A tak to chodí u všech lidí. Ti, kdo zemou, jsou ostatními zapomenuti, jako by nikdy nebyli.⁵⁴ Meursault v obrát v postoji ke vztahu s Marií je možně chápat jako uvdomění si podstaty vztahu člověka k druhému. Ve vztahu s druhým se utváří jakási nová svoboda, ale zároveň je ní ena ta p vodní, kterou člověk měl, když byl sám. Jde tedy o konfrontaci mezi novou svobodou a svobodou p vodní. Záleží na tom, která z nich ve vztahu p eválí. Meursault si tak možně uvdomil, že bez Marie je mu konečně lépe, cítí se více svobodný, protože vztah s ní ho spíše v této svobodě omezoval. Otázkou je, zda se tento p ípadný Meursault v pocit zakládá na pravdě, nebo zda jde o pouhou psychickou obranu v zněho.

Jedním z velkých témat, s nimiž se v existenciální filozofii setkáváme, je problém náboženství, konkrétně víry v Boha, jež Camus v Cizinci neopomenul. Meursault jakožto nevěří odmítal návstvy kaplana, který se ho snažil p esvědčit o důležitosti Boží tváře, jenž by se měl snažit objevit. Avšak Meursault oponoval nejistotou náboženství, nejistotou Boha, jelikož sám věděl, že jistotu mu mít člověk jen sám v sobě a ve smrti, jiná pevná jistota neexistuje.⁵⁵ V odmítnutí kaplana lze však vidět i Camusovu revoltu, jíž se zabývá ve svém spisu člověk revoltující. Meursault byl frustrován svým údělem, a tak se vzbouřil v i kaplanovi, resp. v i Bohu.

Meursault je lidmi z jeho okolí popisován jako zamlklý a uzavřený člověk. Právě těmito vlastnostmi se často vyznačují lidé, kteří na první pohled vyvolávají dojem lhostejné bytosti, na níž člověk stěží rozezná nějaké emoce. Uzavření lidé se snaží p sobit na své okolí klidně a vyrovnaně, nedávají své vnitřní pocity najevo, často se je dokonce snaží zamlčet před sebou samými. Je možně se domnívat, že tento typ člověka p edstavuje právě Meursault. Existence zcela lhostejné osoby, jež by byla natolik necitelná a netečná v i okolnímu svtu, je p ři- nepravd podobná. Mluvíme-li samozřejmě o duševně zdravém člověku. Meursault je jistě tím, kdo se své duševní pochody snaží do velké míry kontrolovat, ale v určitých okamžicích jim přece jen stejn

⁵⁴ CAMUS, A., pozn. 48, s. 63 ó 69.

⁵⁵ CAMUS, A., pozn. 48, s. 69 ó 73.

podlehne. Nejsilnější moment celého příběhu je chvíle, kdy sedí v soudní síni a pociťuje nenávist vůči pátým lidem, což ho zasáhlo tak hluboce, že se mu chtělo po mnoha letech plakat. Kromě této situace se nesmí opomenout ani jeho časté vzpomínky na maminku a její moudra o životě, na slova o tom, že jí měl rád, i když s ní měl poslední léta minimum společného. Bylo by tedy zavádějící hodnotit postavu Meursaulta jako chladnou a vůči všem lhostejnou.

Jedním ze zásadních momentů celého příběhu jsou chvíle ve vězení, kde se mimo jiné objevují hlavní principy existenciální filozofie. Je to zejména princip svobody, jenž spolu s autenticitou patří k jádru lidství. Meursault zavěný v cele mezi tymito námi si uvědomuje, že největším trestem pro člověka je odebrání svobody a největšími mukami pro vězně jsou myšlenky svobodného člověka. Svoboda a autenticita jsou jediné dva aspekty života, jichž by se měl každý z nás držet, všechno ostatní je nejisté a pro člověka jako lidskou osobu nepovinné, to znamená, že vše ostatní si může každý zvolit podle svého nejlepšího úsudku. Ale vezme-li nám někdo svobodu, ztratíme kus svého lidství.

Po rozsudku odsuzujícího Meursaulta k trestu smrti, se hlavní hrdina pokouší přeorientovat své myšlenky takovým způsobem, aby co nejvíce utlumil své utrpení. Ze zájmu se lidé v takových situacích snaží najít jakékoli východisko, které by jim umožnilo vyhnout se nepříjemnému výstupu dané situace. Mnohdy je však nepříjemný konec nevyhnutelný a nelze ho žádným způsobem obejít. Z tohoto důvodu lidé zaujmou k okolnímu světu zcela opačný postoj, ježli dosud zastávali, za což se smiřovat s tím, co zcela jistě nastane. Teprve v tu chvíli se Meursault stává opravdu lhostejným, je to způsob jeho myšlenkové obrany. Přesto dále se neustále o tom, že všichni jednou zemřou a je jedno v kolika letech, konečně vše, co se týká ostatních lidí, ho nemusí zajímat, stává se vůči všem netečný. Tímto způsobem se smiřuje se svou smrtí. Psychická obrana je vlastně všem, kdo se ocitnou v bezvýchodné situaci, je jen rozdíl ve formě této obrany. Někdo přechází do agrese nebo uniká do své fantazie, jiný zase volí lhostejnost, stejně jako Meursault.

Do hrdiny novely Cizinec promítl Camus absurdního člověka, jehož nejhlubším poznáním je pravda o nesmyslnosti života, o tom, že nic nemá význam, ani láska, ani smrt druhých, ani hodnoty a cíle. Je pouze nutnost prožívat další a další chvíle života beze smyslu. Přesto nakonec Meursault dospěl k bodu, kdy cítil, že je –astný, jelikož –astný může být pouze ten, kdo se obrátí k absurditě a rozhodne se k beznadějnému boji se svým osudem. Meursault pochopil svou absurdnost, a tím se

stal svobodným, nepoutaným minulostí ani budoucností. Afl p ed branami smrti dosp l k opravdovému sebeuv dom ní, podlehl sice svému osudu, av-ak v d l, fle je mnohem více nefl osud, dokázal se nad n j povznést.⁵⁶

Román Mor je jedním z rozsáhlej-ích d l Alberta Camuse. Stejn jako Cizinec se soust edí na existenci lov ka, zejména na jeho postavení v i smrti a absurdnosti flivota. Prost ednictvím mnoha postav se snafl ukázat, jak se staví r zní jedinci ke stejné situaci, jak se kafl dý zvlá- vyrovnává se svou úzkostí. Ve m st Oran flijí lidé svou obvykle stereotypní existencí, mechanicky d lají kafl dý den to samé, iní v ci a e-í problémy, anifl by si uv domovali jejich hlub-í podstatu. Ke zm n tohoto chodu flivota za alo docházet spolu s objevováním velkého po tu krys, které záhadným zp sobem umíraly na ulicích i v domech, zejména pak s p íbývajícím po tem nemocných lidí, jejichfl utrpení kon ívalo smrtí. Do té doby flili lidé v Oranu sobeckým zp sobem, kafl dý si hled l pouze svých starostí a ostatní ho nezajímali. Ani samotný p íchod morové epidemie p íli- s lidmi nepohnul ve smyslu jejich individuálního flivota. Opravdová zm na nastala, kdyfl se brány m sta obehnaného zdmi zav ely. Nikdo nesm l z m sta vyjít a nikdo z t ch, kte í byli zrovna mimo Oran, do n j nemohli vstoupit. Lidé uvnit Oranu po stovkách umírali. A tehdy nastal zlom. V-ichni se ocitli ve stejné situaci, nemoc se stala záleflitostí v-ech, bez výjimky. Obyvatelé byli vystaveni odlou enosti, samot a nejistot . P estali pomý-let na svou budoucnost a vzpomínali na minulost, topili se ve své úzkosti, s nífl se kafl dý vyrovnával po svém.⁵⁷

I v tak t flké chvíli, jakou byla epidemie moru, se na-li jedinci, kte í jednali pouze s my-lenkou na sebe sama, cht li z m sta uprchnout za svým -t stím, zachránit si vlastní flivot bez ohledu na své ohrožené spoluob any a p ípadné katastrofální d sledky. Byli i ti, jifl se z ne-t stí druhých obohacovali a jejichfl cílem bylo vyt flit z tragické doby co nejvíce. Av-ak nelze opomenout existenci lidí cítících povinnost pomáhat druhým i p es nebezpe í smrti, která íhala na kafl dém rohu m sta. P edev-ím se jedná o doktora Rieux, jenfl se postavil proti moru a pomáhal svým spoluob an m. U n ho nebylo fládné místo pro sobecké jednání, naopak byl velmi solidární a práv solidarita je jedním z hlavních fenomén objevujících se v románu. Rieux nem l as na odpo inek, ani na sv j osobní flivot, v-echny své síly vkládal do záchrany druhých. Vid l velké

⁵⁶ CAMUS, A., pozn. 48, s. 73.

⁵⁷ CAMUS, A. Mor. 1. vyd. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-80-86955-75-9.

utrpení obyvatel Oranu a v il, fle svým jednáním m fle jeho intenzitu alespo sníflit, jelikofl jeho úplné vymízení bylo velmi nepravd podobné. V jeho postav se zrcadlí lov k, jenfl je lidsky solidární a cítí nutnost pomáhat ostatním a sdílet s nimi utrpení, navíc se snaflí nacházet jedince, kte í smý-lejí stejn jako on, aby spolu s ním bojovali proti zlu. Doktor v d l, fle ho lidé pot ebují, ale byl si v dom i toho, fle on pot ebuje je. Podle Camuse, jenfl promítl své názory do jednotlivých postav, se totífl lov k neobejde bez druhých, pospolitost je nutná. Navíc opravdoví lidé, jako doktor Rieux, flíjí pro p ítomnost, pro to, aby te a nyní zmen-ili bolest postíflených t flkou nemocí. Lidé zakou-ějí bolest, utrpení, jedin oni se nau í flít s vidinou smrti.⁵⁸

V tragickém románu Mor se autor zam íl i na to, jak se lidé dokáflou pod vlivem vn j-ích událostí m nit, a vystihuje jejich postupnou cestu k poznání absurdnosti flivota. I doktor Rieux, solidární lov k plný citu, který pracoval od rána do noci, procházel jakousi prom nou. Kdyfl epidemie trvala ufl n kolik m síc a doktor ned lal nic jiného, nefl to, fle se pokou-el zachra ovat své spoluob any, tak se i tato práce nakonec zautomatizovala, zev-edn la. Za al si uv domovat, jak se m ní, jak se ho za íná zmoc ovat lhostejnost v í v-emu. Také na soucit s pacienty u n ho najednou nebylo místo, kaflodenní soucit ho ufl unavoval, stal se pro n ho zbyte ným, a tak ho vyt snil. V lidech obecn za ala postupem asu p evládat vnit ní rozporuplnost, lze to uvést na p íkladu mladého noviná e Ramberta, jenfl m l mimo uzav ené m sto svou milou. Tento noviná prahnul po -t stí, po svém individuálním -t stí, a tak se pokou-el dostat pry z m sta legálními a po té i nelegálními cestami. Na druhé stran byl na n ho vyvíjen tlak pocitu jakési povinnosti, povinnosti z stat ve m st a pomáhat ostatním, sdílet s ob any Oranu bolest, jelikofl v té chvíli ufl pat il k nim, mor byl i jeho záleflitostí. Rozporuplnost, zmatenost obyvatel m sta se promítl i do jejich vztahu k náboflenství. V t-ina z nich nebyla v ící, av-ak samotného Boha ani nezapírali, byli v tomto ohledu objektivní a brali v potaz ob moflnosti.⁵⁹

Albert Camus ve svém románu op t vykresluje postavu absurdního lov ka, v tomto p ípad doktora Rieuxa, který je p esv d ený o tom, fle zlo nelze nikdy zcela zni it, av-ak je pot eba ho alespo mírnit. Je nutné postavit se zlu, absurdit , stále bojovat a nikdy nepadnout na kolena. V tomto smyslu m la epidemie blahodárný d sledek, jelikofl lidé díky takové tragédii za ali p emý-let o flivot , za ali se zamý-let

⁵⁸ CAMUS, A., pozn. 53.

⁵⁹ CAMUS, A., pozn. 53.

nad svou existencí, ale zároveň se vytratily myšlenky o hodnotách člověka, každý měl jen přítomnost, tím, co musí vykonat teď a nyní. Další z myšlenek, kterou Camus nabízí i svého románu je nutnost úzkosti. Nelze svou existenci zakusit bez jakékoli úzkosti, ale nelze zakoušet úzkostí více. To znamená, trpěl-li jedinec nějakou úzkostí, je zároveň chráněn před úzkostí jinou. Ve chvíli, kdy epidemie moru ustoupila a brány města byly znovu otevřeny, se z lidí vytratila úzkost, jež v uzavřeném Oranu dlouhou dobu prožívali, jenže se rázem objevila úzkost jiná. Náhle skončilo to tragické kolektivní drama, kdy všichni sdíleli stejné pocity. Lidé se zase přizpůsobili individuálnímu životu, na který byli zvyklí před vypuknutím moru. Jsou ale v cí, jež v lidech Oranu zůstaly navždy, skutečné poznání života a obrazu smrti, poznání, které člověk dosáhne opravdového klidu až ve smrti.⁶⁰

⁶⁰ CAMUS, A., pozn. 53.

4 Sartre, Camus a marxismus

Marxismus jako ideové a politické hnutí nabíralo v polovině dvacátého století na síle a jeho vlivu se nevyhnuli ani francouzští filozofové J.-P. Sartre a A. Camus. Oba dva intelektuálové byli během svého života s marxismem v úzkém spojení, avšak každý v jiné etapě svého života. Camus podlehl politické levici už jako mladý muž, a dokonce se stal členem komunistické strany, v níž se aktivně angažoval. Po válce se začal plně věnovat své žurnalistické práci pro levicový časopis *Combat*, kde pracoval i jeho kolega Sartre, a intenzivně se zabíral svou politickou funkcí ve straně. Tehdy byl středem zájmu obecního socialismu a jeho konstituování v různých zemích, ale největší pozornost byla směřována na samotný Sovětský svaz a jeho činnost. Sovětský svaz se snažil změnit své nastolením nového spravedlivého společenského řádu, avšak bez ohledu na tradiční morální hodnoty, a to rozhodně nebylo v souladu s Camusovým směřováním, razantně tento program odmítal. Hlavním důvodem jeho postupného rostoucího odporu k marxismu bylo odhalení pravdy o gulazích a politických procesech komunistů. Takto se Camus definitivně rozešel s levicí a zároveň i se svým kolegou Sartrem.⁶¹

U Sartra probíhalo spojení s marxismem až v pozdějších letech, kdy začal věřit, že právě marxismus je filozofií, jež nahradí dosavadní existencialismus, přičemž oba dva směry považoval za ideologie, které chtěl určitým způsobem spojit. Sartre tedy existencialismus nezavrhl, ale chtěl ho s marxismem skloubit, což se mu nepodařilo. Jeho snaha o slučování dvou směrů se potýkala s mnoha problémy, kdy se při určitých otázkách musel přiklonit k jednomu nebo druhému. Lze to ilustrovat na pojetí svobody. Marxisté zastávají názor, že člověk jako jedinec je podmíněn svým sociálním okolím. Sám Sartre naopak zastává stanovisko o naprosté nepodmíněnosti člověka, jeho volby a chování. Toto je jedna z věcí, v níž se marxismus a existencialismus nikdy nemohou shodnout. Přesto věchno se Sartre v postoj postupně přece jen změnil a už tolik nekladl důraz na vnitřní zkušenost jedince, která by byla zcela nezávislá na vnějším světě, a poukázal na důležitost po válce, kdy byl člověk nedobrovolně vtahován do politického dění a přes svou svobodu se musel přiklonit k jedné straně. I když se tedy Sartre sebevíce snažil spojit svou filozofii existence s marxismem, neustále narážel na velké překážky, které mu to znesnadňovaly. Aby se

⁶¹ NOVOZÁMSKÁ, J. Existoval existencialismus? 1. vyd. Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-7007-108-7. S. 141, 142.

mohl stát opravdu alespo z poloviny marxistou, musel by opustit své principy individualismu a subjektivity, a to pro něj bylo nemyslitelné. Avšak jsou vlastnosti, jež ho na marxismu velmi přitahovaly a díky kterým se stal jeho přívržencem, ale nikdy ne pravým marxistou.⁶²

Sartre zastával názor, že neexistuje jedna filozofie existence, ale že je jich několik. A jedinou v cí, kterou mají existenciální filozofie opravdu společnou, je tvrzení, že se bytí nedá redukovat na vědní. Zároveň je to tvrzení, které je vlastní i marxismu. Důrazně interpretoval existencialismus jako snahu postavit se v určitých oblastech proti jakékoli systematizaci a zároveň proti rozumu. Ukázal to na reakci existenciálních filozofií vůči systematizaci vědní u Hegela. Jako velký problém marxismu viděl ve stagnaci. Marxismus se podle něj neměl vyvíjet a nesmyslně odloučit teorii od praxe.⁶³ Mimo jiné mu vytýkal jeho hodnocení událostí dávno předtím, než o nich získal dostatek informací. Marxismus chybně zahrnuje události do svých předem daných konstrukcí, a tím se stává pouhým formalismem, který vylučuje zvláštnosti. Další výtkou Sartre vůči marxismu je, že opomíjí dějství, jelikož se zaměřuje jen na dospělce. Sebeodcizení totiž člověk zakouší již předtím, a nikoli až v dospělosti při práci, ve které se stává pouhou nahraditelnou jednotkou v procesu výroby. Psychoanalýza se zabývá zjišťováním způsobu, jímž dítě prožívá poměry ve své rodině v rámci společenské sféry. S tímto Sartrovým názorem souvisí jeho blízký vztah k psychoanalýze, která je podle něj důležitým aspektem v rámci existencialismu. Tím však Sartrova kritika některých momentů marxismu nekonečí. Velmi negativně se staví proti odmítavému stanovisku vůči sociologii. Tehdy totiž marxisté tuto vědu striktně odmítali. Až později marxisté nakonec sociologii vlenili do svého učení a přizpůsobili ji svým potřebám tak, aby se z ní stal užitečný nástroj jejich ideologie. Jenže Sartre měl na mysli sociologii zkoumající individuum v jeho prostředí, nikoli sociologii zaměřující se pouze na třídní vztahy. Ve své knize *Marxismus a existencialismus* Sartre často uvádí děje v Maarsku jako příklady, na nichž ukazuje svou kritiku marxismu. Například na sovětské intervenci v Maarsku ukazuje, jak stalinští marxisté na onu událost pohlíželi jako na daný antagonismus, kterému se nelze nijak vyhnout. Dělník byl podle nich obecným daným bytím, nikoli něčím, co se spolu s reálným světem mění. Existencialismus však klade důraz na specifitost každé

⁶² NOVOZÁMSKÁ, J., pozn. 57, s. 38 a 43.

⁶³ GARAUDY, R., pozn. 5, s. 117 a 120.

jednotlivé události, která se vyvíjí vzhledem k proměnlivému chování každé části, je-li se dané události ústřední. Marxismus se v této oblasti vydal špatným směrem, špehlédl jedině v rámci společnosti, který se vzpouzí odcizení, za níž stojí určitá společenská situace, která jedině daným způsobem se zformovala.⁶⁴

Jedním z momentů, kde se Sartrova filozofie liší od té marxistické, je dialektika přírody. Sartre je odpůrcem dialektiky přírody, s níž marxismus pracuje. Marxismus si činí nároky na konstruování zákonů přírody, tedy předkládání zákonů něčeho, co je-ť nebylo poznáno. Avšak Sartre je stoupcem tvrzení, které říká, že dialektika existuje jen s člověkem, tím odmítá myšlenku dialektiky přírody. Neodmítá ale tezi o existenci dialektiky v přírodě. To je něčím jiným. V přírodě existuje dialektika, ale jen ta, kterou tam vložil člověk.⁶⁵

Akoli se Sartre v mnoha ohledech od marxismu distancuje, je zastáncem propojenosti jeho existenciální filozofie s marxismem. Na jedné straně uvádí, jak se malá propast mezi marxismem a jeho filozofií zvětšuje tím více, čím více se marxismus považuje za nositele absolutního vědění. Na druhé straně však výrazy, jichž marxistické učení používá a s nimiž pracuje, úzce souvisí právě s filozofií existence.⁶⁶

Sartre se stejně jako Camus začal angažovat v politice a zejména po druhé světové válce se jí v noval naplno. Zabýval se marxismem, socialismem, kolonialismem a například i studentským hnutím, ale nezapomněl ani na svou literaturu a filozofii. Jedním z podstatných bodů Sartrova života byla spolupráce s komunistickou stranou, která se také neobešla bez problémů. Komunisté vznášeli kritiku především na Sartra v existenciální humanismus, jenž odmítal brát člověka jako cíl, ale jako něčím, co hledá svůj cíl vniče sebe. Je-ť před válkou se Sartre v noval v podstatě jen svému psaní, v té době byl považován za jednoho z nejlepších spisovatelů ve Francii. Během války a ústředně v odboji se Sartra v postoj a činnost začaly postupně měnit, právě v této době přišel filozof do kontaktu s marxismem. Prvním krokem v novém vztahu byly odpovědi na marxistickou kritiku vůči existencialismu, kde se Sartre pokusil vysvětlit, že existencialismus nestojí proti marxismu, ale stojí po jeho boku. Byl to čin, kterým Sartre odstartoval svou spolupráci s komunistickou stranou a ideologií marxismu. Tím strhl lavinu sporů, jelikož byli tací, kteří chtěli Sartra následovat a snažili se své

⁶⁴ SARTRE, J.-P. Marxismus a existencialismus. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966. S. 24 a 115.

⁶⁵ GARAUDY, R., pozn. 5, s. 384 a 394.

⁶⁶ SARTRE, J.-P., pozn. 60, s. 128 a 150.

filozofické myšlenky existence propojit s marxismem, a naopak ti, jifi existencialismus zavrhovali jako něco, co s marxismem nemá nic společného. V 50. letech hrála politika v Sartrov život nejvýznamnější roli. Jifi nechtěl být pouze nezávislým spisovatelem, ale chtěl se plně angažovat v politické sféře. Po rozšíření informací o komunistických praktikách v Sovětském svazu a v Maarsku, si začal udržovat od komunistů určitý odstup, ale spolupráce s nimi nezanechal, naopak v ní v ní nadále s tím, že se jejich počinání změní. Zároveň se nadále zadržoval od komunistů snášenlivě na existencialismus kritika zdrazující, že marxismus usiluje o přeměnu celé společnosti a za pomoci marxistické ideologie k tomu jednou dojde, ale existencialismus nemá na to, aby předlhal společnost. Sartre se to samozřejmě snažil vyvrátit a dokázat sílu existencialismu, je-li se podle něho má stát východiskem společenské proměny.⁶⁷

Nejsilnějším argumentem pro sloučení marxismu a existencialismu je jejich metoda, kdy oba směry vycházejí ze samotné zkušenosti, různých událostí. Ale jejich protiklady se zdají být mnohem silnější. Samotní marxisté mezi sebe Sartra nikdy nepřijali a považovali ho za stejného existencialistu, jenfi chce sloužit neslučitelné. Po velmi dlouhém hektickém období, v němž hrály hlavní roli protiklady a určitá dezorientovanost, dospěl významný francouzský filozof k závěru, že jediné, co dává životu nějaký význam, je psaní.⁶⁸

⁶⁷ NOVOZÁMSKÁ, J., pozn. 57, s. 58 a 61.

⁶⁸ NOVOZÁMSKÁ, J., pozn. 57, s. 74, 75.

5 Existencialismus a transcendence

Existenciální filozofie je myšlenkový směr, který v mnoha případech pracuje s fenoménem transcendence, tedy s tím, co přesahuje samotného člověka. Filozofové zabývající se existencí se mohou přidat k tzv. teistickému existencialismu nebo k existencialismu ateistickému. S transcendencí ve svých pojetích existence pracují obě skupiny filozofů, ale s náboženstvím pouze teisti a teistickí existencialisté.

Mezi teistické existencialisty patří například Karl Jaspers a Gabriel Marcel, velmi významní filozofové, kteří do svých myšlenek o existenci promítli v určité formě samotné náboženství. Karl Jaspers považuje ve svých úvahách člověka za pouhé jsoucnost, je-li existuje v určitém čase a prostoru a je naplněná negativitou. Cílem člověka, jehož existence je dočasná, je objevit něco vnitřně přítomného, něco, co je mimo lidský svět a zároveň dává tomuto světu smysl. Lidská existence je postavena na vztahu člověka k transcendenci (k Bohu), jelikož Bůh pohlcuje, nasává do sebe okolí člověka, ale i existenci. Jaspers jako filozof existencialista nevynechává ve své filozofii ani pojem svobody, který také dává do souvislosti s transcendencí. Jedinec, jenž si zvolí svůj život, není podle Jaspersa opravdu svobodný, jelikož svoboda tkví ve volbě transcendence, jí se nechá vést, avšak fládná cesta není předem daná.⁶⁹

Ve filozofii francouzského intelektuála Gabriela Marcela se výrazně projevil jeho náboženská konverze ke katolicismu, která přispěla k vytvoření velmi tenké hranice mezi filozofováním a vírou. Na rozdíl od Jaspersa Marcel ve svém myšlení přímo používá pojem Boha namísto transcendence, přitom však Boha fládným způsobem nekonkretizuje, je pro něj čímž zcela neurčitelným, ale pro člověka znamená absolutní jistotu. Bůh je smyslem bytí.⁷⁰

Transcendencí, nikoli však ve smyslu náboženství i Boha, se zabývali do jisté míry také Sartre a Camus. Transcendencí myslí ateisti a teistickí existencialisté přesahování sebe sama, překračování svého lidství. Camus je ale v tomto ohledu velmi specifický, a to nejen proto, že se sám za existencialistu nikdy nepovažoval, ale také proto, že je u něj toto fláko rozeznatelné, zda byl opravdu ateistou, či nikoli. Skutečnost je ale taková, že je zařazován mezi ateistické existencialisty. U Sartra je naopak ateismus zcela jednoznačný, podle něj fládný Bůh neexistuje, ale i kdyby existoval, tak by se nic

⁶⁹ MAT JKA, M. K filosofii existence. 1. vyd. Praha: Magnet-Press, 1995. ISBN 80-85847-39-6. S. 41-48.

⁷⁰ MAT JKA, M., pozn. 61, s. 58, 59.

neznámo. S pojmem transcendence se lze u Sartra setkat několikrát, ale nejvýznamnější je v souvislosti s touhou člověka. Každý člověk přehlídá po vyplnění svého života, ale pravda je taková, že nikdy tohoto vyplnění nedosáhne. Touha je součástí člověka, kterou nelze naplnit. Z toho vzniká neustálý rozpor provázející jedince celý život. Podle Sartra se tak člověk snaží být transcendentem, Bohem, jímž být samozřejmě nemůže, chce být sám sebou a zároveň tím, co jeho samotného přesahuje.⁷¹

⁷¹ NOVOZÁMSKÁ, J., pozn. 57, s. 100 a 106.

6 Sartre vs. Camus

Jean-Paul Sartre a Albert Camus k sobě měli jako spisovatelé, ale i jako lidé velmi blízko. Sartre byl vždy rád jí ve společnosti nejen nejlépe, ale Camuse nikdy neodmítl. Vzniklo mezi nimi silné pouto a stali se přáteli. Dokonce se nebáli vzájemné pochvaly a dávali najevo vzájemný obdiv. Sartre v Camusovi viděl budoucnost francouzské literatury a považoval ho za jednoho z nejvýznamnějších spisovatelů té doby. Konečně je pojila i angažovanost v odboji a úcta, jistě cítil jeden k druhému. Avšak i to sebevědomí přátelské pouto se jednoho dne dostane do bodu, kdy začne postupně slábnout.

Po číhající rozkol mezi Sartrem a Camusem způsobil odlišný vztah k ženám. Ale závažným důvodem jejich rozepře se stala filozofie, kde se oba intelektuálové rozcházel a na povrch vyplouvaly výtky a pohrdání. Sartre se začal považovat za mnohem větší osobnost a povyšovat se nad svého jistě bývalého přítele. Srovnával jejich vzdělání i původ. Camuse považoval za pouhého samouka a přístihovce, který si na filozofa jen hraje a nad jeho síly by bylo pochopit dílo *Bytí a nicota*, jelikož je to myšlenkově velmi náročné dílo. Přes věchny jejich nesváry se však ukázalo, že na přátelství nelze zapomenout. Hned po Camusově tragické autonehodně mu Sartre složil poctu a uznal velikost svého kolegy, se kterým ho mnoho pojilo, ale zároveň i rozdílovalo.

Jedním z velkých rozdílů ve filozofickém myšlení mezi Sartrem a Camusem je samotné postavení člověka ve světě. Podle Sartrova názoru se člověk postupně ve svém životě stává tím, kým chce být. Nejdříve je jeho bytí, existence, a pak až se utváří jeho podstata. Jedinec se postupně konstituuje svým jednáním v osobu, jakou si naplánoval být. Je zcela v jeho rukou všechno, co koná, je v tom svobodný a není nikým determinován. Záleží pouze na něm samotném, čemu dá přednost a co naopak zavrhně. Je odsouzen ke svobodě, z toho vyplývá jeho zodpovědnost za vlastní život, ale i zodpovědnost za život ostatních lidí. Camus na rozdíl od Sartra nepracuje s myšlenkou, že by se jedinec mohl ve svém životě stát tím, kým chce být, že by svými činů utvářel své výsledné bytí. Camus naopak zastává názor marnosti všeho lidského konání. Vše, co člověk udělá, je zbytečné, bezesmyslu. Jedinec nikdy nemůže dosáhnout toho, co chce, jelikož mu v tom brání samotný svět. Lidská bytost touží po štěstí a spokojenosti, ale realita světa mu v tom zabráňuje. A člověk snaží sebevíce a jiní vědí pro to, aby filozofie, je to zbytečné, protože svět ho vystavuje utrpení a

bolesti. Tomu se nelze vyhnout, je to nutnost. Z tohoto hlediska lze říci, že Sartre se staví k lidskému flivotu aktivnějším způsobem, zatímco Camus je spíše představitel pasivity, avšak v tom smyslu slova, že člověk nemá počítat s možností změnit flivot k lepšímu, změnit svůj předem daný osud. Má se spokojit s tím, co je, smířit se s tím a naučit se být – astný v absurdním světě. Podle Camuse jedinec se svým osudem nic nemůže, může se mu pouze postavit čelem a povznést se nad něj, rozhodně však svým jednáním neovlivní to, čím se stane a jakou podobu bude mít jeho existence.

S tím, co je člověk schopen udělat se svým flivotem, si nikoli, souvisí i jeho pohled na časovou osu existence. Sartre v člověk v fládném okamžiku neflize přítomností, je stále svou minulostí a zároveň budoucností, je neustálým pohybem směřujícím dopředu. To znamená, vykoná-li daný jedinec nějakou věc, tak v tom daném okamžiku je vykonávána věc jflí minulostí a zároveň se jedinec ocitl v budoucnosti, ufl se posunul ve svém pohybu zase o něco dopředu. Je tedy v podstatě nemoflné myslet o člověku a jeho jednání jako o něčem, co je právě teď a nyní, tedy v přítomnosti. U Camuse a jeho absurdního člověka je to zcela naopak. Tím pravým východiskem, jak se vypořádat s absurdností světa, je absurdní člověk, jenfl flize jen v přítomnosti a není determinován svou minulostí ani budoucností. Soustředí se pouze na to, co probíhá právě nyní. Není skličován svými vzpomínkami a událostmi, které se jflí odehrály, jelikofl minulost nelze fládným způsobem změnit. Stejně tak, jako je bezvýznamná minulost, nemá ani budoucnost u absurdního člověka příliš velké místo. Pokud jedinec spřádá nějaké plány, snaží se dojít k nějakému výslednému cíli přes prostědky, jelifl si naplánoval, stětvává se pouze s větším utrpením, protože jeho osud mu je dán.

Rozdíly v pojetí existence u Camuse a Sartra najdeme samozřejmě i v jejich románech a povídkách, které jsou nepochybně odrazem jejich filozofických myšlenek, avšak i v těch které filozofické myšlenky mají převod právě v jimi napsaných literárních dílech. Do jisté míry se jedná o dialektický vztah mezi myšlenkou a psaným dílem.

Camus v jednom ze svých románů (Mor) odsunul téma absurdity stranou a spíše nefl absurditě se tam vnuje boji proti zlu a zároveň poukazuje na ztrácející se individualismus, jelifl je poraflen solidaritou, ale pouze v tom případě, kdy nastane problém týkající se celé společnosti. V takové chvíli, ve které jsou lidé vystaveni nespravedlivému osudu, přichází na řadu revolta, jelifl se stává hodnotou, na nífl je zaloflena solidarita. Tento román se tedy trochu vymyká i ostatní tvorbě samotného

Camuse, který je obrazem okupované Francie a obyvatel v ní. Autor Moru a také Sartre se jinak vnují spíše jednotlivci a jeho postavení ve světě, jeho individuálnímu životu.

Nemalé podobnosti lze nalézt u Camusova *Cizince* a Sartrovy *Zdi*. Je tu společný motiv odsouzeného čekajícího na popravu. Hlavní postavy u obou děl prožívají shodné pocity, Meursault i Pablo si představují onu chvíli popravu, snaží se nespát a čekají na svou smrt. Oba dva si také postupně začínají uvědomovat, jaká je tenká hranice mezi životem a smrtí, mezi tím a smrtí, a také především mezi samotou a společností. Při větších podobnostech se však hrdinové filozofů zásadně liší ve vzezření, je-li jsou typické pro jejich existenciální filozofii. Meursault, hlavní postava *Cizince*, ve své cele přichází na to, že v absurditě se dá žít, a dokonce se v ní žít musí, absurdita je stav, který je pro život nezbytný a je nezbytné s absurditou žít. Pablo v povídce *Ze* naopak s uvědoměním si absurdity ztrácí jakékoli pojítko s životem, s absurditou končí život. Proto o sobě mluví jako o mrtvém, i když je živ a představuje si, jak se jeho duše odděluje od těla, pro něho už život není. Pro Pabla se s uvědoměním absurdity smazává vše, co v životě zažil, a začíná se samotné existenci vysmívat. Tím se opět vracíme k filozofiím Camuse a Sartra, je-li se rozcházejí v postoji jedince k absurdnosti, v tom, jak by měl člověk naložit se svým životem, který je absurdní.

Závěr

Pro zpracování této práce jsem použila odbornou literaturu a prostřednictvím jejího studia jsem se snažila naplnit cíle stanovené v úvodu. V první kapitole se práce zabývá principy existenciální filozofie, zachycuje počátky jejího zrodu a myšlenky zakladatel tohoto filozofického směru. Druhá a třetí část je věnována dvěma nejznámějším francouzským existencialistům, Albertu Camusovi a Jean-Paul Sartrovi. Výstižně popisuje jejich filozofické myšlenky a analyzuje jejich známá beletristická díla. V této fázi práce jsem se setkala s problémem uchopení některých abstraktních pojmů, které se dají velmi těžko vysvětlit jinými výrazy. Přesto se mi podařilo vystihnout jejich jednotlivá pojetí a interpretovat myšlenky ilustrované v dílech, v nichž se mísí filozofické a spisovatelské umění. V následujících dvou kapitolách je zmíněn marxismus a jeho vliv na oba francouzské filozofy a fenomén transcendence v rámci existencialismu. Práci uzavírá konfrontace Camuse se Sartrem, stejně jako jejich rozdílný pohled na filozofii existence.

Vzhledem k obtížnosti tématu bylo nelehké nalézt správná slova k uchopení některých myšlenek, přesto se mi podařilo splnit záměr práce. Na základě analýzy Camusovy a Sartrovy filozofie jsem našla rozdíly v jejich existencialistickém pojetí a ukázala tak, že i v rámci jednoho filozofického směru mohou být podstatné odlišnosti v jednotlivých tematických sekcích. Zajímavé je, že se filozofie Camuse a Sartra liší v tak podstatné věci, jako je postavení člověka ve světové existenci. Všechny tyto rozdílné aspekty lze najít i v jejich literárních dílech, což ale vyřazuje jejich do kladné a nekolikrát pevnější, kterému předchází prostudování jejich filozofických teorií.

Seznam použitých zdrojů

- ANZENBACHER, A. Úvod do filosofie. 2. uprav. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-804-X.
- CAMUS, A. Cizinec. 1. vyd. Praha: Garamond, 2005. ISBN 80-85906-58-9.
- CAMUS, A. Úvod k revoltující. 1. vyd. Praha: Český spisovatel, 1995. ISBN 80-202-0584-5.
- CAMUS, A. Mor. 1. vyd. Praha: Garamond, 2007. ISBN 978-80-86955-75-9.
- CAMUS, A. Mýtus o Sisyfovi. 2. vyd. Praha: Garamond, 2006. ISBN 80-86955-08-7.
- ERNÝ, V. První a druhý se-it o existencialismu. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.
- GARAUDY, R. Perspektivy úvod ka. 1. vyd. Praha: Nakladatelství politické literatury, 1964.
- KOSSAK, J. Existencialismus ve filozofii a literatu e. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1978.
- LÉVY, B.-H. Sartrovo století. 1. vyd. Brno: Host, 2003. ISBN 80-7294-099-6.
- MAT JKA, M. K filozofii existence. 1. vyd. Praha: Magnet-Press, 1995. ISBN 80-85847-39-6.
- NOVOZÁMSKÁ, J. Existoval existencialismus? 1. vyd. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 80-7007-108-7.
- PET Í EK, M. Úvod do (sou asné) filozofie. 2. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1991.
- SARTRE, J.-P. Existencialismus je humanismus. 1. vyd. Praha: Vy-ehrad, 2004. ISBN 80-7021-661-1.
- SARTRE, J.-P. Marxismus a existencialismus. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1966.
- SARTRE, J.-P. Nevolnost. 1. vyd. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X.
- SARTRE, J.-P. Ze . 1. vyd. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0345-4.
- SOLOVJOV, E. J. Existencialismus. In: MITROCHIN, L. N., aj. Burfloazní filozofie 20. století. 1. vyd. Praha: Svoboda ó Pravda, 1977, s. 234 ó 280.
- STÖRIG, H. J. Malé d jiny filozofie. 8. vyd. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.